

პახაბერ ციმინტია, მანია ჭანია

**შინამეურნეობები და ეკონომიკური
უსაფრთხოების ინდიკატორები**

**თბილისი
2005**

წარმოდგენილი ნაშრომი ეძღვნება შინამეურნეობებისა და ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრების ურთიერთდამოკიდებულების ანალიზს. ეკონომიკური უსაფრთხოების სფეროში არსებული პრობლემების განხილვა-კლასიფიკაციას. ნაშრომის პირველ თავში მოცემულია ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემაში შინამეურნეობების ადგილისა და როლის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები. მეორე თავი ეთმობა შინამეურნეობების განვითარების პარამეტრთა ანალიზს საქართველოში და წარმოდგენილია შინამეურნეობების მიერ საწარმოო რესურსების ფლობის, სამომხმარებლო დოვლათთა ბაზარზე მათი მოთხოვნის სტრუქტურის, შემოსავლებისა და ხარჯების პარამეტრები. ნაშრომის მესამე თავში დაჯგუფებულია შინამეურნეობებისა და ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობების, ფინანსური, სოციალური და სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები. დასკვნითი ნაწილი მოიცავს, როგორც დასკვნებსა და წინადადებებს ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და შინამეურნეობების სფეროში არსებულ პრობლემებზე, ასევე იმ ძირითად ღონისძიებათა ჩამონათვალს, რომელთა განხორციელებამ უნდა განაპირობოს განვითარების მისაღებ პარამეტრთა უზრუნველყოფა.

მეცნიერ-რედაქტორები: ევგენი ბარათაშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
დემნა კვარაცხელია
ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი

რეცენზენტები: ომარ ვაშაკიძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
გიორგი ჯუღაყიძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

შესავალი

ჩვენი სახელმწიფოს განვითარებაში უაღრესად მნიშვნელოვანი, რთული და საპასუხისმგებლო პერიოდია დამდგარი, როდესაც ქვეყნის შიგნით მიმდინარეობს ახალი სახელმწიფოებრივი წყობის ჩამოყალიბების, სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ძირეული გარდაქმნის, ზოლო მსოფლიოში კი – არსებული წესრიგის თვისებრივი ცვლილების პროცესი. ასეთ პირობებში სახელმწიფოს წინაშე დგება ამოცანა – უსწრაფესად უზრუნველყოს განვითარების შესაბამისი პარამეტრები, რათა ანგარიშგასაწვეი ადგილი დაიკავოს მიმდინარე პროცესებში.

ამგვარად, საქართველოს ამჟამინდელი მდგომარეობა და პარალელურად, მსოფლიოში მიმდინარე პროცესები განსაზღვრავენ მის მუდმივ მოქმედებას ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და მდგრადი განვითარების სფეროში, რამეთუ სწორედ აღნიშნული მიმართულებით მიღწეული შედეგები განაპირობებენ საქართველოს, როგორც აქტიური და თანაბარუფლებიანი წევრის მონაწილეობის ხარისხს მსოფლიო მნიშვნელობის მოვლენებში.

ბუნებრივია, აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტისათვის მიმართული უნდა იყოს ეკონომიკური სისტემის, მთლიანად

საზოგადოების, თითოეული ადამიანის ძალისხმევა, რათა სასურველი მიმართულებით მოხდეს ძალების მობილიზება, ჩამოყალიბდეს შესაბამისი ეკონომიკური, პოლიტიკური, ფსიქოლოგიური კლიმატი.

ქვეყნის განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის შინამეურნეობას როგორც ეკონომიკური სისტემის სპეციფიკურ და აქტიურ ელემენტს, ასევე საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემებში უმნიშვნელოვანეს რგოლს. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე შინამეურნეობები ორმაგი ფუნქციური დატვირთვის მატარებლებად გვევლინებიან. ერთი მხრივ, ისინი მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებაში. მეორე მხრივ, სწორედ შინამეურნეობა, მისი თითოეული წევრი წარმოადგენს მიღწეული კეთილდღეობის რეალიზების მიზნით.

წარმოდგენილ ნაშრომში შევეცადეთ საქრთველოს ეკონომიკაში შინამეურნეობების ადგილისა და როლის, განვითარების ტენდენციების ანალიზის საფუძველზე დაგვედგინა მათი მნიშვნელობა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში, ეკონომიკური უსაფრთხოების შინამეურნეობებთან დაკავშირებული პარამეტრების მთლიანი და ზღვრული სიდიდეები, მათი გაუმჯობესების ძირითადი მიმართულებები.

შინამეურნეობების ადგილი და როლი ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემაში (თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომა)

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეროვნული უსაფრთხოების საკითხების შესწავლა, ეროვნული ინტერესებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრა, იმ წინადადებების განხილვა და ფორმირებისადმი ხელის შეწყობა, რომლებმაც უნდა განაპირობონ ამ ინტერესებისა და პრიორიტეტების რეალიზება.

თანამედროვე პირობებში, პოსტინდუსტრიული საზოგადოების მოთხოვნებიდან გამომდინარე, ძირეული, რადიკალური ცვლილებები მიმდინარეობს საკუთრების, კონკურენციის, რესურსების, განვითარების ფაქტორებისა და საქმიანობის მოტივაციის სფეროში. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ინფორმაციაზე, ინტელექტუალურ პოტენციალზე, ცოდნაზე დაფუძნებულ საკუთრებას. სწორედ ინტელექტი, ცოდნა, ინფორმაცია, მართვა ხდება განვითარების მთავარი ფაქტორი, კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი. თანდათან სუსტდება რესურსების აბსოლუტური იშვიათობისადმი კლასიკური მიდგომები და გადასვლა ხდება უკვე განსაზღვრადი რესურსების უპირატეს გამოყენებაზე. სუსტდება რაციონალურობის მიმართ

აქამდე გაბატონებული მიდგომა, როდესაც წარმართველად მოგების მაქსიმიზაცია გვევლინებოდა. ყოველივე კი აქამდე არნახულ შესაძლებლობებსა და პერსპექტივებს უქმნის როგორც დიდ, რესურსებით მდიდარ, ასევე პატარა, რესურსებით არც თუ ისე მდიდარ ქვეყნებსაც. ამავდროულად აღნიშნული პროცესები დიდი საფრთხის მატარებელიცაა ცალკეული ქვეყნების ეროვნული თვითმყოფადობის, თავისუფლების დაკარგვა შესუსტების მიმართულებით.

ასეთ პირობებში ქვეყნები, რომლებიც სწრაფად და ღირსეულად შეძლებენ თანამედროვე ტენდენციებისადმი მზადყოფნას, აქტიურ ადგილსაც დაიმკვიდრებენ მსოფლიო თანამეგობრობაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში კი იძულებული იქნებიან სხვა ქვეყნების ინტერესთა გამთვალისწინებელთა, მათი ნების შემსრულებელთა რანგში მოგვევლინონ. მთავარი ზდება განვითარების სტრატეგიაში ძირითად ფაქტორად განისაზღვროს უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა.

საქართველოს მასშტაბისა და მდგომარეობის ქვეყნისათვის საფრთხის შემცველია როგორც პროცესებში სწრაფი ჩართვა, რაც ალბათ უცხოური კრედიტებისა და ინვესტიციების მძლავრი ექსპანსიით იქნება შესაძლებელი და გამოიწვევს საქართველოს ეკონომიკურ-პოლიტიკური ცხოვრების გარე ძალებისაგან მაღალი ხარისხით კონტროლს, ასევე პროცესები-

სადმი ინერტული დამოკიდებულება და შესაბამისი კონტროლისძიებების განუხორციელებლობა. პირველ შემთხვევაში საქართველო მსოფლიო ეკონომიკაში მძლავრად ინტეგრირებულ, მდიდარ, მაგრამ ფაქტობრივად დამოუკიდებლობა, თვითმყოფადობა დაკარგულ ქვეყანად წარმოგვიდგება, მეორე შემთხვევაში კი – ჩამორჩენილ, არასტაბილურ ქვეყანად.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში მიღებულია ეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრების განხილვა ქვეყნის, რეგიონის, ფირმის, პიროვნების თვალსაზრისით, მაგრამ ყურადღების მიღმაა დარჩენილი შინამეურნეობების ჭრილში აღნიშნული პრობლემის განხილვა-გააზრება. ცხადია, რომ ეკონომიკური სისტემის უმნიშვნელოვანესი რგოლის განხილვის გარეშე შეუძლებელია ეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრებზე სრული წარმოდგენის შექმნა. იმას, რომ შინამეურნეობების როლი ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში ცალკე არ გამოიყოფა გარკვეულწილად გამართლებად შეიძლება მოვუძებნოთ, რომ აღნიშნული მაჩვენებლები ასახვას ქვეყნის დონიდან პიროვნებამდე ნებისმიერ პარამეტრში პოულობენ. შინამეურნეობები მეტ-ნაკლები ხარისხით მონაწილეობენ იმ მუქარების, ანუ სოციალურ ორგანიზმზე ნეგატიური ზემოქმედების ობიექტურად არსებულ შესაძლებლობათა თავიდან აცილებაში, რომელიც თანამედროვე ისტორიული გამოწვევებიდან გამომდინა-

რე, როგორც შინაგანი, ასევე გარეგანი პროცესებიდან გამომდინარეობს და ზიანის მატარებელ მუხტს შეიცავს. კერძოდ, შინაგანი მუქარებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია:

- ქვეყნის ეკონომიკური სივრცის ძოშლა;
- მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციის მაღალი დონე და სიღარიბის ზრდის ტენდენცია;
- ეროვნული ეკონომიკისა და სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დაბალი დონე;
- ინოვაციური და საინვესტიციო აქტივობის დაბალი დონე;
- ქვეყნის ცალკეული რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაბალი დონე, მათი განვითარების უთანაბრობა;
- ჩრდილოვანი ეკონომიკისა და კორუფციის მაღალი დონე;
- ბიუჯეტის დეფიციტის მაღალი პარამეტრები;
- შიგა და საგარეო ვალის მაღალი დონე;
- ლარის კურსის მძლავრი ცვლილების შესაძლებლობა;
- უმუშევრობის ზრდა და შრომის მოტივაციის შესუსტება;

გარეშე მუქარებიდან კი გამოირჩევა

- ქვეყნის ეკონომიკის დაბალი მიმზიდველობა და კონკურენტუნარიანობა საერთაშორისო ბაზარზე. მისი მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციის დაბალი ხარისხი;

- საერთაშორისო ბაზრების მოთხოვნებისადმი ტექნოლოგიური, მენეჯმენტური, ინტელექტუალური და ინფორმაციული შეუთავსებლობა;
- ეკონომიკური საზღვრების დაუცველობა;
- კონტრაბანდის დიდი მასშტაბები;
- კაპიტალის გადინება;
- ქვეყნის დამოკიდებულება საზღვარგარეთიდან რიგი სტრატეგიული რესურსების იმპორტზე¹.

განსაკუთრებულ მუქარად რჩება ეროვნული ინტერესების უზრუნველყოფისათვის შესაბამისი სახელმწიფოებრივი ნების არარსებობა და მისი შესრულებისთვის მოსახლეობის მოუმზადებლობა.

შინამეურნეობა წარმოადგენს ერთიანი ბიუჯეტითა (ან მისი ნაწილით) და საცხოვრებელი ადგილით გაერთიანებულ ერთი ან მეტი პირისაგან შემდგარ ეკონომიკურ სუბიექტს, რომელიც ბაზრის ეკონომიკური რესურსებით მომარაგებიდან მიღებულ შემოსავლებს იყენებს საქონელსა და მომსახურებაზე

¹ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 2002წ. ინდიკატური გეგმა. გვ. 59-60. ვ. მელქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების ს/კ ინსტიტუტი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია.თბილისი, 2003. გვ11-14 А. Абалкин – Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение «Вопросы экономики» 1994, №12 ст.4-13. В. Сенчагов – Экономическая безопасность как основа обеспечения национальной безопасности России. Во«просы экономики». 2001, №8. ст.72-73.

მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. პრაქტიკაში აღიარებულია შინამეურნეობის გამოყენების რამდენიმე მიმართულება. პირველი, ოჯახის სტატისტიკური ასახვა. მეორე, უფრო ფართოდ, როგორც უნივერსალური საადრიცხო-სტატისტიკური ერთეული. მესამე – მეურნეობრიობის განსაზღვრული სუბიექტი. თუ სოციალურ-დემოგრაფიულ ჭრილში შინამეურნეობა მიღებულია წარმოდგენილ იქნას უნივერსალურ სტატისტიკური აღრიცხვის ერთეულად. ეკონომიკური კვლევის თვალსაზრისით იგი ამავედროულად მეურნეობრიობის განსაკუთრებულ ტიპს, ეკონომიკური სისტემის მნიშვნელოვან პირველად ერთეულს (უჯრედს) წარმოადგენს.

ბოლო პერიოდში ეკონომიკურ ლიტერატურაში შეიმჩნევა, შინამეურნეობების სოციალურ-დემოგრაფიული შინაარსის შესწავლის პარალელურად, მისი ფუნქციონირების ეკონომიკურ პარამეტრებზე, კერძოდ კი – საშემოსავლო მახასიათებლებზე, განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილება. თუმცა ამავედროულად აღსანიშნავია ისიც, რომ წარმოების ფაქტორთა ცალკეული ბაზრების განვითარებაში, სამომხმარებლო დოვლათთა ბაზრებზე მომხმარებლის ქცევის მახასიათებლებში შინამეურნეობების ადგილსა და როლს ნაკლები ყურადღება ეთმობა. სწორედ აღნიშნული პარამეტრები იცვლება ძირეულად მსოფლიოში ამჟამად მიმდინარე მოვლენების ზეგავლენით. სა-

ბაზრო ეკონომიკის პირობებში შინამეურნეობების როლი ნათელ ასახვას პოულობს რესურსების, პროდუქტებისა და შემოსავლების წრებრუნვის მოდელში. ერთი მხრივ, რესურსების ბაზარს ისინი აწვდიან წარმოების ფაქტორებს, რომლებიც გლობალიზაციისა და ლოკალიზაციის პროცესში ახლებურ დატვირთვას ღებულობენ. მეორე მხრივ, სამომხმარებლო დოვლათთა ბაზარზე ყიდულობენ სამომხმარებლო დოვლათს ე.ი. შინამეურნეობებისთვის რესურსებს. ამ პროცესში შინამეურნეობების მიერ მიღებული ფულადი შემოსავლები ფირმების ხარჯებია ეკონომიკურ რესურსებზე, ხოლო შინამეურნეობების მიერ სამომხმარებლო დოვლათზე გაწეული ხარჯები შემოსავლებია ფირმებისთვის. ამავე დროს შინამეურნეობები მიღებული შემოსავლების ნაწილს გადასახადის სახით სახელმწიფოს უხდიან, რომელიც თავის მხრივ ტრანსფერების სახით ემსახურება მას და ამავედროულად ეკონომიკური რესურსების ნაწილის მყიდველადაც გვევლინება. სახელმწიფო გადასახადების სანაცვლოდ შინამეურნეობებს საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოებით ემსახურება. შინამეურნეობები ასევე აქტიურად თანამშრომლობენ საფინანსო ბაზრებთან, სადაც თავიანთი დანაზოგების მიმწოდებლებად გვევლინებიან და ცხადია, აქედან შემოსავლებსაც ღებულობენ. საფინანსო ინსტიტუტები კი

კრედიტებით ამარაგებენ შინამეურნეობებს, საიდანაც შესაბამის ანაზღაურებასაც ღებულობენ.

შინამეურნეობების შესახებ არსებული ეკონომიკური ლიტერატურის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ შინამეურნეობების დაყოფა და დახასიათება შეიძლება რამდენიმე ჭრილში განხორციელდეს, რომელთაგან ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია შინამეურნეობების მახასიათებლების შემდეგი კლასიფიკაცია:

1. შინამეურნეობების ტერიტორიულ-რეგიონული დახასიათება. წარმოდგენილ ჭრილში შინამეურნეობების დიფერენციაცია ხდება ადგილმდებარეობისა და დასახლების ხასიათის მიხედვით. კერძოდ, ქვეყნის რეგიონი, ბუნებრივ-კლიმატური ზონა, მხარის ცენტრი, მსხვილი სამრეწველო ქალაქი, საშუალო ან მცირე ქალაქი, დაბა, სოფელი.
2. შინამეურნეობების დემოგრაფიული დახასიათება. იგი გულისხმობს შინამეურნეობათა დაყოფას საოჯახო შინამეურნეობად, რომელიც მოიცავს ნუკლეარულ, არასრულ და რთულ ოჯახებს და არასაოჯახო შინამეურნეობებად. შინამეურნეობების განაწილებას სულადობის, ასაკობრივი სტრუქტურისა თუ სხვა პარამეტრების მიხედვით.

3. შინამეურნეობების ქონებრივი დახასიათება. რომლის პროცესშიაც განიხილება შინამეურნეობების საკუთრებაში არსებული მიწის ფართობი, საცხოვრისის აგების დრო, საკუთრების ფორმა, ტიპი და ხასიათი. მუშა პირუტყვის, შრომის მექანიზაციის საშუალებების, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკისა და ხანგრძლივი მოხმარების საგნების არსებობა.
4. შინამეურნეობების ეკონომიკური სტატუსისა და შინამეურნეობების წევრთა დასაქმების დახასიათება. მოცემულ შემთხვევაში ანალიზი მიმდინარეობს ქალაქი-სოფლისა და რეგიონების ჭრილში და ანალიზისას ზორციელდება შინამეურნეობების შრომისუნარიანი და დასაქმებული წევრების დახასიათება შემდეგი კრიტერიუმებით: მეწარმე, ქირით დასაქმებული თუ თვითდასაქმებული. ეკონომიკის სექტორი (მსხვილი თუ მცირე ბიზნესი), საკუთრების ფორმა (სახელმწიფო, კერძო), წარმოების დარგი, საქმიანობის სფერო და სპეციალიზაცია, სპეციალობა და თანამდებობა. შინამეურნეობებში უმუშევართა არსებობა და რაოდენობა, შრომისუნარიანთა რიცხოვნობა, შრომისუნარიანებსა და არაშრომისუნარიანებს შორის თანაფარდობა, შინამეურნეობების

წევრთა განათლების დონისა და პროფესიული მომზადების განსაზღვრა.

5. შინამეურნეობების დახასიათება შემოსავლებისა და ხარჯების მიხედვით. აღნიშნული კუთხით შინამეურნეობების დახასიათებისას მიღებულია ქვეყნის, რეგიონისა და ქალაქი-სოფლის ჭრილში შემოსავლების ძირითადი წყაროების დადგენა და მისი რაოდენობრივი დახასიათება. შინამეურნეობების წევრთა საშუალო-სულადობრივი და საშუალო-თვიური შემოსავლების და ხარჯების, მათი სტრუქტურის განსაზღვრა.
6. შინამეურნეობების სოციალური სტატუსის დახასიათება. იგი უმთავრესად ყალიბდება ოჯახის თავისა ან იმ წევრის მიხედვით, რომელსაც ყველაზე მეტი შემოსავალი გააჩნია და დგინდება: შინამეურნეობის წევრთა ძირითადი სოციალური მდგომარეობა, განათლების დონე, პროფესია, სპეციალობა, თანამდებობა, დასაქმების სფერო.
7. შინამეურნეობების საწარმოო-ეკონომიკური დახასიათება. წარმოდგენილ ჭრილში ანალიზდება შინამეურნეობების მიერ შემდეგი პუნქტების შესრულება: ოჯახური და ფერმერული მეურნეობების გაძღოლა, ინდივიდუალურ-შრომითი და კერძო მეწარმეობა, ტრადიციული

შინა საქმიანობა და თვითმომსახურება, ინდივიდუალური საოჯახო ვაჭრობა, საოჯახო ლიზინგი, ფასიანი ქაღალდების შეძენა-გამოყენება.

ეკოლუციური ეკონომიკის პირობებში შინამეურნეობების როლი და ფუნქციური დატვირთვა იზრდება. განუვითარებელი საბაზრო ინსტიტუტები, სისტემური კრიზისები შინამეურნეობებს დამატებითი ფუნქციების შესრულებას აკისრებს. გარდამავალ ეტაპზე საზოგადოებრივი წარმოება უფრო ნელი ტემპით ახერხებს ახალ პირობებთან ადაპტაციას, მაშინ, როცა შინამეურნეობებისთვის საბაზრო პრინციპებით ფუნქციონირება პოსტსოციალისტურ ეტაპზე გარკვეულწილად უკვე ნაცნობია. ამიტომაც კრიზისულ სიტუაციაში შინამეურნეობები ახერხებენ თავიანთი საქმიანობის აქტივაციას, მაგრამ იგი, უპირველეს ყოვლისა, თვითუზრუნველყოფაში გამოიხატება. შინამეურნეობების, როგორც ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთი აქტიური და სპეციფიკური ელემენტის როლი კიდევ უფრო იზრდება მსოფლიო ახალი წესრიგის დამკვიდრების, გლობალიზაციისა და ლოკალიზაციის, როგორც ობიექტური პროცესების პირობებში. უმთავრესია შინამეურნეობების ადგილი და როლი ისტორიული გამოწვევებისა და მუქარების გათვალისწინებაში ქვეყნის გრძელვადიანი მიზნებისა და ინტერესების განსაზღვრა-განხორციელებაში, სახელმწიფოს, საზოგადოების, ადამი-

ანის სასიცოცხლო ინტერესების დაცვასა და უზრუნველყოფაში. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემის მხოლოდ ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში განხილვა საკითხისადმი ვიწრო მიდგომის მაჩვენებელია, რამეთუ იგი ორგანულად უკავშირდება პოლიტიკურ, სამართლებრივ, ფსიქოლოგიურ და ტექნოლოგიურ სფეროებს, სადაც წინა პლანზე ადამიანი, ადამიანის ორგანიზების პირველადი ერთეული შინამეურნეობა, გამოდის.

განსაკუთრებით მკაფიოდ იკვეთება შინამეურნეობების როლი საქართველოს გრძელვადიანი სტრატეგიული მიზნების რეალიზებაში, რომელთაგან უმნიშვნელოვანესია ცხოვრების მაღალი დონისა და ხარისხის მიღწევის საფუძველზე ერის, თითოეული ადამიანის განვითარების უზრუნველყოფა. მესამე ათასწლეულის ძირითადი სპეციფიკა — ადამიანის, მისი ინტელექტის, როგორც ქვეყნის კაპიტალისა და სამეწარმეო უნარის უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებლის წარმოდგენა, ტრანსფორმაციისა და ისტორიული გამოწვევებისადმი ქვეყნის სულიერი, იდეოლოგიურ, კულტურულ, ფსიქოლოგიურ, ინტელექტუალურ, ინსტიტუტურ მზადყოფნაში შინამეურნეობების უმნიშვნელოვანესი როლის წარმოჩენა, როგორც საზოგადოების ისეთი უჯრედისა, რომელშიაც ხდება აღნიშნული მახასიათებლების ფორმირება, პრობლემათა გადალახვისათვის ფსიქოლო-

გიური მომზადება. შინამეურნეობებში, როგორც ეკონომიკურ ერთეულებში, სოციალურ და ეროვნულ უჯრედებში ხორციელდება იმ ძირითად ძალთა ფორმირება და მობილიზება, რომელმაც უნდა განსაზღვროს ქვეყნის შემდგომი განვითარების მიმართულება, ამ განვითარების პარამეტრები.

სამეცნიერო და ოფიციალურ ლიტერატურაში ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმთა მიმართ განსხვავებული მიდგომების მოუხედავად, ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია მისი დაყოფა შემდეგ კომპონენტებად: ადამიანის უსაფრთხოება, მიკროეკონომიკური უსაფრთხოება, მეზოეკონომიკური უსაფრთხოება, მაკროეკონომიკური უსაფრთხოება, მეგაეკონომიკური უსაფრთხოება¹. ჩვენი აზრით, ეკონომიკურ უსაფრთხოებაში შინამეურნეობების ადგილისა და როლის, ამავედროულად მისი როგორც ეკენომიკური უსაფრთხოების მიზნის დასახასიათებლად მიზანშეწონილია ეკონომიკური უსაფრთხოების ფუნქციონალური ინდიკატორების წარმოდგენა, რომლებიც შემდეგნაირად ყალიბდება: 1. ქვეყნის მდგრადი ეკონომიური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები; 2. სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები; 3. ფინანსური უსაფრთხოების

¹ ვ. მელქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და რეგონული პრობლემების ს/კ ინსტიტუტი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. თბილისი.2003. გვ.15.

ინდიკატორები; 4. სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები. ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორებს მიეკუთვნება: მშპ-ის ზრდის ტემპი; მშპ-ს დაცემა საბაზო ღონესთან შედარებით; ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების წილი მშპ-ში; ინოვაციური პროდუქციის წილი სამრეწველო პროდუქციაში; ბიუჯეტის დეფიციტი; მეცნიერებაზე ასიგნებანის წილი მშპ-ში; ტექნოლოგიური განვითარების ინდექსი; მოსახლეობის მიერ კომპიუტერების ფლობა და ინტერნეტში ჩართვა; საქონლის ექსპორტის წილი მშპ-ში; მოსახლეობის ერთ სულზე საქონლის ექსპორტის მოცულობა; ექსპორტის იმპორტით გადაფარვა; 1000 სასოფლო-სამეურნეო მუშაკზე ტრაქტორების რაოდენობა; ექსპორტში მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის წილი; ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი მშპ-ში.

სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორებია: უმუშევრობის დონე; ხელფასის წილი მშპ-ში; შრომის ანაზღაურების მინიმალური და საშუალო დონის თანაფარდობა; საბინაო ფართი მოსახლეობის ერთ სულზე; შინამეურნეობების ხარჯების წილი მშპ-ში; მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის მოხმარება; ჯინის ინდექსი; სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის წილი; დეცილური კოეფიციენტი; დეპოპულაციის დონე; დამნაშავეობის დონე.

ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორებს წარმოადგენს: მონეტიზაციის დონე; საგარეო ვალის წილი მშპ-ში; შიგა ვალის წილი მშპ-ში; საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალის წილი; ინფლაციის დონე; სახელმწიფო გასავლების წილი მშპ-ში; გადასახადების აკრეფის დონე მშპ-ს მიმართ.

რაც შეეხება სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორებს, მასში დიფერენცირებულია სურსათის ენერგეტიკული ფასეულობის, პროდუქტების ეკოლოგიურობის ხარისხის, ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფის, იმპორტზე დამოკიდებულებისა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ადგილობრივი მწარმოებლების დაცვის ინდიკატორები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სასურსათო უსაფრთხოების ორი ძირითადი მაჩვენებელია ცნობილი. პირველი გულისხმობს მარცვლეულის გარდამავალი მარაგების მოცულობას. თუ მარცვლეულის მსოფლიო მარაგი მთელი მოხმარების 17 %-ზე ზევითაა (ანუ 60 დღის მარაგზე მეტი) საერთაშორისო სასურსათო მდგომარეობა უსაფრთხოდ ითვლება. მეორე მაჩვენებელი მარცვლეულის წარმოების მონაცემებს მოიცავს მთლიანად და ერთ სულზე გაანგარიშებით. ზოგადად, ცალკეული ქვეყნების მიხედვით 1 სულზე იგი განსხვავებულია და 500–800 კგ-ის ფარგლებში მერყეობს.

FAO-ს კლასიფიკაციით ის პირები, რომლებიც იღებენ 1520 კკალორიას და ნაკლებს დღეში მიეკუთვნებიან მოშიშშილეთა კატეგორიას. 2150 კკალორიის მიღება დღეში ითვლება შიმშილობის ზღვრად¹. საქართველოს ჯანდაცვის და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს მონაცემებით საქართველოში დღე-ღამური კვების რაციონის ენერგეტიკული ფასეულობა მოხმარების რაციონალური ნორმების მიხედვით 2500 კკალორიას შეადგენს. ამასთანავე, მინიმალური სასურსათო კალათის ღირებულებიდან გამომდინარე 2000 წლიდან სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში სიღარიბის ორი ზღვარი გაითვლება – ოფიციალური და გადასინჯული. ოფიციალური მინიმუმში მოიცავს შრომისუნარიანი მამაკაცის ეკვივალენტური მოზრდილის მინიმალური სამომხმარებლო კალათის ღირებულებას მიმდინარე ფასებში, რომელიც უზრუნველყოფს დღე-ღამის განმავლობაში მინიმუმ 2500 კკალორიის მიღებას. გადასინჯული მინიმუმის შემთხვევაში კი ერთ ეკვივალენტურ მოზრდილზე დღე-ღამეში 2200 კკალორიის მიღებაა გათვალისწინებული².

¹ კ. კოლუაშვილი საქართველოს სასურსათო უშიშროების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები. დისერტაცია ე. მ. დ. ხარისხის მოსაპოვებლად. თბ. 2003. გვ. 39-40

² სასურსათო უზრუნველყოფის მდგომარეობა საქართველოში. სსდი, 2002 წლის ნოემბერი. გვ. 35.

საერთოდ ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოყოფენ სიცოცხლისუნარიანობის სამ დონეს ენერგიის მოხმარების დონის თვალსაზრისით:

— ოპტიმალური სიცოცხლისუნარიანობა. 2500-3500 კკალორიის დღიური მოხმარების პირობებში;

— არასრულყოფილი სიცოცხლისუნარიანობა. 1500-2500 კკალორიის დღიური მოხმარების პირობებში;

— კრიტიკული სიცოცხლისუნარიანობა. 1000-1500 კკალორიის დღიური მოხმარების პირობებში¹.

აღნიშნულთან ერთად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კვების პროდუქტებისათვის ნედლეულის მიღებიდან საბოლოო პროდუქციის რეალიზაციამდე ნებისმიერ ფაზაში ჯანმრთელობისათვის მავნე მოვლენების გამორიცხვას, სურსათით თვითუზრუნველყოფის პოტენციური და არსებული დონის ანალიზს, ადგილობრივ საქონელმწარმოებელთა დაცვის მსოფლიოში აპრობირებული და მიღებული ნორმების გამოყენებას. ამ საკითხში ზოგჯერ ორმაგი სტანდარტებიც შეიმჩნევა, როცა დეკლარირებულია თავისუფალი ვაჭრობა, პროტექციონიზმის მინიმალური პირობები, მაგრამ განვითარებული ქვეყნები აღნიშნულის შესრულებას თავს არიდებენ.

¹ ნ. მოდებაძე, ზ.გარაყანიძე. სასურსათო უსაფრთხოების ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში თბილისი, 1998. გვ.11;18

საქართველოს შინამეურნეობები: განვითარების პარამეტრები, როლი ეროვნულ ეკონომიკაში

გარდამავალი პერიოდის სპეციფიკიდან გამომდინარე საქართველოში, ისევე როგორც რიგ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, შინამეურნეობების განვითარებაში ძირეული ცვლილებები განხორციელდა. ცვლილებები შეეხო შინამეურნეობების, როგორც წარმოების ფაქტორთა ბაზრებზე საწარმოო რესურსების მიმწოდებელთა ფუნქციებს, ასევე სამომხმარებლო ბაზარზე მოთხოვნის სტრუქტურასა და ღონეს. ამასთანავე ცვლილებები რაოდენობრივთან ერთად თვისობრივ ხასიათს ატარებენ. წარმოების ფაქტორთა ბაზარზე შინამეურნეობების როლის გაძლიერება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აიხსნას პრივატიზების შედეგად მათ საკუთრებაში მიწისა და წარმოების საშუალებების გადასვლით, მეწარმეთა მენტალიტეტში, მიწის მესაკუთრეთა და მოსარგებელთა დამოკიდებულებაში ცვლილებებით. ევოლუციური ეკონომიკის თავისებურებათა შესაბამისად როგორც სტრუქტურულად, ასევე რაოდენობრივად შეიცვალა კაპიტალისა და საშუალო ძალის პარამეტრები, სამეწარმეო უნარის ხარისხობრივი მაჩვენებლები, ხოლო სახელმწიფოს როლი ადმინისტრაციულად მართვადი ეკონომიკისაგან განსხვავებით რეგულირების ფუნქციების შესრულებით შეიცვალა.

აღნიშნული პერიოდი ცვლილებებით ხასიათდება შინამეურნეობების ისეთ მაჩვენებლებში, როგორიცაა: მათი რიცხოვნობა, წარმოებული პროდუქციის მოცულობა, საშემოსავლო-ქონებრივი და ხარჯვითი მახასიათებლები. კერძოდ, 1998 წელს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ აღრიცხულ იყო 1 156 200 შინამეურნეობა, საიდანაც 53,8% ქალაქებში იყო განლაგებული, 46,2% კი – სოფლად. უშუალოდ დედაქალაქში შინამეურნეობების 25,9% იყო თავმოყრილი. შინამეურნეობების საშუალო სიდიდე ამავე პერიოდისათვის 3,48 კაცით განისაზღვრებოდა, ყველაზე მაღალი წილით წარმოდგენილი იყო ოთხსულიანი (21,2%) და ორსულიანი (17,9%) შინამეურნეობები. 2002 წლისათვის აღნიშნულ მაჩვენებლებში შემდეგი ცვლილებები შეიმჩნევა: კერძოდ, შინამეურნეობების რიცხოვნობა 1.070.000-მდე შემცირდა, გაიზარდა დედაქალაქში განთავსებული შინამეურნეობების წილი და 26,4% შეადგინა. ასეთივე ტენდენცია ახასიათებდა სოფლად განთავსებულ შინამეურნეობებს (48,0%). რაც შეეხება შინამეურნეობების საშუალო სიდიდეს, იგი 3,8 კაცამდე გაიზარდა და ყველაზე მაღალი წილით კვლავ წარმოდგენილი იყო ოთხსულიანი (21,7%) შინამეურნეობები.¹

¹ საქართველოს შინამეურნეობები. 1996–2001 სტატისტიკური კრებული. თბილისი, 2002. გვ. 19-23; სსდი. შინამეურნეობების გამოკვლევისა და ცხოვრების დონის სტატისტიკის სამმართველო.

საქართველოს შინამეურნეობების მიერ სასოფლო-სამეურნეო
დანიშნულებით გამოყენებული მიწის საშუალო ფართობი

№	დასახელება	1998 წელი						2000 წელი					
		საშუალოდ ერთ შინამეურნეობაზე			საშუალოდ ერთ მიწათმოქმედ შინამეურნეობაზე			საშუალოდ ერთ შინამეურნეობაზე			საშუალოდ ერთ მიწათმოქმედ შინამეურნეობაზე		
		ქაღა ჭი	სოფე ლი	სულ	ქაღა ჭი	სოფე ლი	სულ	ქაღა ჭი	სოფე ლი	სულ	ქაღა ჭი	სოფე ლი	სულ
1.	საქართველო ში სულ	0.08	0.78	0.42	0.30	0.81	0.69	0.10	0.85	0.46	0.38	0.90	0.79
2.	თბილისი	0.02	-	0.02	0.17	-	0.17	0.04	-	0.04	0.31	-	0.31
3.	აჭარა	0.11	0.25	0.20	0.31	0.31	0.31	0.06	0.37	0.20	0.27	0.41	0.37
4.	იმერეთი	0.11	0.65	0.45	0.28	0.73	0.63	0.14	0.79	0.54	0.34	0.88	0.77
5.	სამეგრელო, ზემო სვანეთი	0.10	0.84	0.56	0.18	0.86	0.69	0.12	0.86	0.60	0.25	0.87	0.74
6.	ბურია	0.22	0.90	0.74	0.34	0.91	0.82	0.18	0.91	0.76	0.33	0.92	0.84
7.	შიდა ქართლი	0.15	0.95	0.69	0.32	0.97	0.85	0.19	0.84	0.62	0.44	0.89	0.80
8.	კახეთი	0.35	1.06	0.89	0.57	1.09	1.0	0.45	1.35	1.16	0.65	1.39	1.27
9.	ქვემო ქართლი	0.10	0.59	0.42	0.41	0.60	0.58	0.09	0.55	0.37	0.87	0.59	0.61
10.	სამცხე- ჯავახეთი	0.17	0.69	0.57	0.38	0.74	0.70	0.14	0.93	0.74	0.44	1.02	0.96

ცხრილი 1. (გაგრძელება)

№	დასახელება	2001 წელი						2002 წელი					
		საშუალოდ ერთ შინამეურნეობაზე			საშუალოდ ერთ მიწათმოქმედ შინამეურნეობაზე			საშუალოდ ერთ შინამეურნეობაზე			საშუალოდ ერთ მიწათმოქმედ შინამეურნეობაზე		
		ქაღაჩი	სოფაღი	სულ	ქაღაჩი	სოფაღი	სულ	ქაღაჩი	სოფაღი	სულ	ქაღაჩი	სოფაღი	სულ
1.	საქართველოში სულ	0.09	0.21	0.44	0.33	0.86	0.74	0.13	0.77	0.43	0.31	0.87	0.77
2.	თბილისი	0.04	-	0.04	0.36	-	0.36	0.06	-	0.06	0.48	-	0.48
3.	აჭარა	0.04	0.34	0.18	0.22	0.14	0.34	0.18	0.37	0.28	0.74	0.41	0.50
4.	იმერეთი	0.15	0.67	0.46	0.11	0.74	0.63	0.21	0.63	0.49	0.41	0.72	0.64
5.	სამეგრელო, ზემო სვანეთი	0.11	0.86	0.60	0.22	0.86	0.70	0.21	0.65	0.49	0.39	0.71	0.64
6.	გურია	0.28	0.83	0.72	0.43	0.84	0.78	0.37	0.74	0.61	0.47	0.82	0.76
7.	შიდა ქართლი	0.16	0.92	0.67	0.40	0.99	0.89	0.37	1.04	0.82	0.67	1.18	1.06
8.	კახეთი	0.35	1.23	1.08	0.55	1.24	1.14	0.54	1.08	0.98	0.72	1.20	1.17
9.	ქვემო ქართლი	0.04	0.40	0.26	0.32	0.41	0.40	0.13	0.48	0.33	0.30	0.51	0.49
10.	სამცხე-ჯავახეთი	0.07	1.37	1.00	0.30	1.34	1.30	0.20	1.30	1.08	0.52	1.63	1.48

წყარო: საქართველოს შინამეურნეობები. ეკონომიკურ-სტატისტიკური კრებული. 1998–1999; 1996–2001 წ., გვ.31, 46. 2002 წ. -სსსი

შინამეურნეობების საწარმოო რესურსებით უზრუნველყოფა. სანამ უშუალოდ შინამეურნეობების კუთხით საწარმოო რესურსების განხილვაზე გადავიდოდეთ უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო პერიოდში ჩატარებული გათვლები აქარწყლებენ ბოლო ათწლეულში ჩამოყალიბებულ სტერეოტიპს – საქართველოს, როგორც არც თუ ისე მდიდარ ქვეყნად (რბილად რომ ვთქვათ) წარმოჩენის შესახებ. კერძოდ, მიმდინარე ოფშორულ ფასებში (დამატებული ღირებულების გარეშე) საქართველოს ბუნებრივი რესურსების ფასის ინდექსი 1,232 ტრილიონ აშშ დოლარს შეესაბამება, ანუ 280 000 აშშ დოლარს ერთ სულ მოსახლეზე და 17,7 მლნ აშშ დოლარს 1 კმ² –ზე. ე.ი. საქართველო ერთ-ერთ უმდიდრეს ქვეყნად გამოდის ევრაზიაში (ყაზახეთისა და თურქმენეთის შემდეგ) ბუნებრივი რესურსების განაწილების თვალსაზრისით, ხოლო ზედაპირული ენერგორესურსების მხრივ – პრაქტიკულად ყველაზე მდიდარი სახელმწიფოა მსოფლიოში.¹ საწარმოო რესურსებით შინამეურნეობების უზრუნველყოფის მაჩვენებელთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს შინამეურნეობების სასოფლო-სამეურ-

¹ სანდრო თვალჭრელიძე. 15 წელიწადში საქართველო 5-6 მილიარდი დოლარის ოდენობის ინვესტიციების მიზიდვას შეძლებს. გაზ. „ახალი ვერსია“. 2003 წ. №92 გვ.12.

ა. თვალჭრელიძე, პ. კერვალიშვილი, დ. გეგია, ს. ესაკია, ს. სანაძე. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები: ანალიზი და უახლოესი პერსპექტივები თბილისი. „სანი“, 2002 წ. გვ.157

ნეო სავარგულებითა და პირუტყვით უზრუნველყოფის პარამეტრები, რამდენადაც საქართველოს შინამეურნეობების 90%-ს მიწიდან რაიმე შემოსავალი გააჩნია, სოფლად განთავსებული შინამეურნეობებისათვის კი სწორედ მიწა წარმოადგენს შემოსავლების 2/3-ის წყაროს, საშუალოდ ქვეყნისათვის აღნიშნული მაჩვენებელი 1/4-ია. კერძოდ, 1998 წელს საშუალოდ ერთ შინამეურნეობაზე მოდიოდა 0,42 ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული, ქალაქად იგი საშუალოდ 0,08 ჰა-ს შეადგენდა, ხოლო სოფლად – 0,78 ჰა-ს. რაც შეეხება საშუალოდ ერთ მიწათმოქმედს შინამეურნეობაზე აღნიშნული მაჩვენებლის დისტრიბუციას, შესაბამისად 0,69; 0,30 და 0,81 ჰა-ს შეადგენდა. 2002 წლისათვის საშუალოდ შინამეურნეობაზე სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენებული მიწის ფართობმა უკვე 0,45 ჰა-ს მიაღწია, ქალაქად ეს მაჩვენებელი 0,15 ჰა-ს შეადგენს, ხოლო სოფლად – 0,77 ჰა-ს. საშუალოდ ერთ მიწათმოქმედ შინამეურნეობაზე გაანგარიშებით კი აღნიშნულმა მაჩვენებელმა საშუალოდ ქვეყანაში 0,77 ჰა შეადგინა, სოფლად იგი – 0,87 ჰა, ხოლო ქალაქად – 0,51 ჰა.¹ შთამბეჭდავია შინამეურნეობების წილი სასოფლო-სამეურნეო კულ-

¹ საქართველოს შინამეურნეობები. 1996–2001 სტატისტიკური კრებული. თბილისი, 2002. გვ. 31;46. 2002 წ. – სსდი.

ტურების ნათეს ფართობებში, სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის სულადობაში. (ცხრილი 2).

ცხრილი 2

ოჯახური მეურნეობების წილი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ნათეს ფართობებში, პირუტყვისა და ფრინველის სულადობაში და ფუტკრის ოჯახების რაოდენობაში¹

№	დასახელება	1990 ²			1995 ³		
		მეწევა კატეგორია ში	ოჯახურ მეურნეობებ ში	%	მეწევა კატეგორია ში	ოჯახურ მეურნეობებ ში	%
1	ნათესი ფართობი სულ	701.9	92.5	13.2	453.1	220.4	48.6
2	მარცვლოვანი და მარცვლოვან- პარკოსანი კულტურები	269.8	55.8	20.7	259.9	143.2	55.1
3	ბეჭიკური კულტურები	33.1	2.2	6.6	41.0	6.0	14.6
4	კარტოფილი და ბოს- ტნილ-ბალნეული კულტურები	70.0	29.6	42.3	54.3	48.5	89.3
5	საკვები კულტურები	329.0	4.9	1.5	97.9	22.7	23.2
6	მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი	1298.3	829.4	63.9	973.6	916.9	94.2
7	მ.შ. ფური და ფურკამური	551.7	413.1	74.9	531.3	505.9	95.2
8	ლორი	880.2	523.2	59.4	352.6	328.4	93.1
9	ცხვარი და თხა	1618.1	705.4	43.6	724.8	576.1	79.5
10	ცხენი	19.6	14.7	75.0	23.8	22.5	94.5
11	ფრინველი	21759.7	10870.0	50.0	13846.7	13666.5	98.7
12	ბოცვერი	262.1	28.5	10.9	17.9	7.3	40.8
13	ფუტკრის ოჯახი	95.8	48.2	50.3	54.7	45.5	83.2

¹ ნათესი ფართობები მოცემულია ათას ჰა-ში, პირუტყვის სულადობა – ათასი სული, ფრინველის – ათასი ფრთა, ფუტკრის ოჯახის – ათასი სკა.

² მეცხოველეობაში მონაცემები მოცემულია 1991 წლისათვის.

³ მეცხოველეობაში მონაცემები მოცემულია 1996 წლისათვის.

წყარო: საქართველოს სოფლის მეურნეობა. სტატისტიკური კრებული. თბილისი – 2001.

ცხრილი 2. (გაგრძელება)

N	დასახელება	2000			2001		
		ჩველა კატეგორია შე	ოჯახურ მეურნეობებ შე	%	ჩველა კატეგორია შე	ოჯახურ მეურნეობებ შე	%
1	ნათესი ფართობი სულ	610.8	558.8	91.4	564.5	513.0	90.9
2	მარცვლოვანი და მარცვლოვან- პარკოსანი კულტურები	386.4	359.4	93.0	380.1	352.5	92.7
3	ტექნიკური კულტურები	69.8	62.5	89.5	46.7	44.8	95.9
4	კარტოფილი და ბოს- ტნეულ-ბაღჩეული კულტურები	99.1	91.8	98.6	85.9	80.1	93.2
5	საკვები კულტურები	61.5	44.6	72.5	51.8	35.6	68.7
6	მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი	1122.1	1111.1	99.0	1180.2	1175.0	99.6
7	მ.შ. ფური და ფურკამჭი	640.1	635.4	99.3	678.3	676.1	99.7
8	ლორი	411.1	409.6	99.6	445.7	445.2	99.9
9	ცხვარი და თხა	633.4	595.0	93.9	689.2	633.5	96.1
10	ცხენი	34.1	33.6	98.5	38.6	38.2	99.0
11	ფრინგელი	8473.3	8389.4	99.0	8494.6	8390.2	98.8
12	ბოცვერი	12.9	12.4	96.1	-	-	-
13	ფურტის ოჯახი	94.2	90.4	96.0	104.9	104.6	99.7

არსებული მონაცემებით ზოგიერთი კულტურის ფართობი და სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის სულადობა თითქმის მთლიანად ამ სფეროშია აკუმულირებული. კერძოდ, 2001 წლისათვის ნათესი ფართობების 90%-ზე მეტი შინამეურნეობების საკუთრებაში იყო. აქედან მარცვლოვანი და მარცვლოვან-პარკოსანი კულტურების ნათესი ფართობების - 92,7%, ტექნიკური კულტურების - 95,9%, კარტოფილისა და ბაღჩეული კულტურების - 93,2%, საკვები კულტურების - 68,7%. მეცხოველეობის დარგიდან შინამეურნეობების საკუთრებაშია მსხვილი რქოსანი პირუტყვის, ღორის, ფრინველის სულადობის, ფუტკრის სკების 99%-ზე მეტი, ცხვრისა და თხის - 96,1%. რეფორმამდელ პერიოდში ნათესი ფართობების გარკვეული ნაწილი (13,2%) ოჯახურ მეურნეობებში იყო თავმოყრილი, მაგრამ მნიშვნელოვანი როლი სახელმწიფო და კოოპერაციული საკუთრების სტრუქტურებს ეკავათ, მაშინ როცა მეცხოველეობაში თითქმის ყველა ცხოველის სულადობაში (გარდა ბოცვრებისა) წამყვანი პოზიციები ოჯახურ მეურნეობებს ეკავათ. მონაცემები ადასტურებენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების უკიდურეს დაქუცმაცებას, ამასთანავე თუ სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ფართობებთან დაკავშირებით ადგილი აქვს საკუთრების სტრუქტურის რადიკალურ

ცვლილებას და ამის საფუძველზე ოჯახური მეურნეობების ხელში მათ გადასვლას, მეცხოველეობაში მდგომარეობა განსხვავებულია – მნიშვნელოვანია პირუტყვის, ბოცვრებისა და ფრინველის სულადობის შემცირების მაჩვენებლები როგორც ყველა კატეგორიის მეურნეობებში, ისევე ოჯახურ მეურნეობებში. ამასთან, ოჯახურ მეურნეობებში ეს ტემპი არ ყოფილა კატასტროფული, არამედ წარსული გამოცდილებიდან გამომდინარე ადაპტირებად, მდგომარეობასთან შეთავსების ხასიათს ატარებდა. გამონაკლისის სახით აქ წარმოგვიდგება მსხვილი რქოსანი პირუტყვის, მათ შორის ფურის და ფურაკამერის სულადობა, რომელიც საერთო მაჩვენებლის დაცემის კვალობაზე ოჯახურ მეურნეობებში განვითარებით ხასიათდებოდა. ასევეა ფუტკრის ოჯახების რაოდენობაც. წარმოდგენილი საანალიზო მასალა მრავალფეროვანი დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა, მაგრამ ჩვენი აზრით, განსაკუთრებით აღსანიშნავია იმპორტშემცვლელი პროდუქციის წარმოებისათვის საწყისი მაჩვენებლების უკიდურესად ნეგატიური პარამეტრები, რაც მოუთითებს სამამულო წარმოების არაპარიტეტულ მდგომარეობაზე.

სოფლად მიწის დამუშავება და პირუტყვის ფლობა¹ (%-ობით)

მაჩვენებლები	მთელი მოსახლეობა		სიღარიბის ოპოციკიკალურ ზღვარს მიღმა მყოფნი		სიღარიბის გადასინჯულ ზღვარს მიღმა მყოფნი	
	1998 წელი	2001 წელი	1998 წელი	2001 წელი	1998 წელი	2001 წელი
0,5 ჰა-ზე ნაკლები და 0-1,5 ძროხა	34	31	41	39	46	47
0,5 ჰა-ზე ნაკლები და 0-1,5 ან მეტი ძროხა	6	7	6	6	6	5
0,5-1 ჰა და 0-1,5 ძროხა	22	29	22	27	19	25
0,5-1 ჰა და 1,5 ან მეტი ძროხა	10	12	5	9	4	5
1 ჰა-ზე მეტი და 0-1,5 ძროხა	19	12	21	13	22	13
1 ჰა-ზე მეტი და 1,5 ან მეტი ძროხა	9	8	4	6	3	4

წყარო: სასურსათო უზრუნველყოფის მდგომარეობა საქართველოში – სსდ, 2002 წლის ნოემბერი. გვ.20

¹ პირუტყვის რაოდენობის განსაზღვრისას 5 თხა ან ცხვარი 1 ძროხის ტოლფასადაა ჩათვლილი, რის გამოც ოჯახს შეიძლება ძროხის არამთელი რაოდენობა აღმოაჩნდეს.

არსებული მონაცემებით, სოფლად მიწის დამუშავებისა და პირუტყვის ფლობის თვალსაზრისით, მოსახლეობა შემდეგნაირადაა დიფერენცირებული: 0,5 ჰა-ზე ნაკლები მიწის ფართობისა და 1,5 ძროხამდე მფლობელად გვევლინება მთელი მოსახლეობის 31%, სიღარიბის ოფიციალურ ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის 39%, ხოლო სიღარიბის გადასინჯულ ზღვარს მიღმა მყოფთა 47%. მაშინ როცა 1 ჰა-ზე მეტი მიწის ფართობისა და 1,5 ან მეტი ძროხის მფლობელად გვევლინება მთელი მოსახლეობის 8%, სიღარიბის ოფიციალურ ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის 6% და სიღარიბის გადასინჯულ ზღვარს მიღმა მყოფთა 4% (ცხრილი 3).

აღნიშნული მაჩვენებლები ადასტურებენ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულთა და პირუტყვის სულადობის უკიდურეს პარაცელურობას შინამეურნეობებს შორის, რაც თავისთავად სრულებითაც არ არის უარყოფითი მოვლენა, რომ არა მექანიზაციის უკიდურესად დაბალი დონე და წარმოებული პროდუქციის თვითუზრუნველყოფაზე ორიენტირებადი ხასიათი. სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით 2002 წლისათვის შრომითი რესურსების დისტრიბუცია შემდეგნაირად იყო წარმოდგენილი: 15 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობის რაოდენობა 3240 ათას კაცს შეადგენდა, საიდა-

ნაც შსო-ს კრიტერიუმით 2104,2 ათასი, ხოლო შსო-ს შერბილებული კრიტერიუმით 2174,6 ათასი აქტიური მოსახლეობა იყო (ცხრილი 4). აქედან დაქირავებით დასაქმებულს წარმოადგენდა 650,9 ათასი კაცი, ხოლო თვითდასაქმებულს 1184,9 ათასი კაცი. ამავე პერიოდში შსო-ს კრიტერიუმით უმუშევარია 265,0 ათასი კაცი, ხოლო შსო-ს შერბილებული კრიტერიუმით 335,4 ათასი კაცი. უმუშევრობის დონემ შსო-ს ორივე კრიტერიუმით შესაბამისად შეადგინა 12,6% და 15,4%.

დაქირავებით დასაქმებულთაგან 422,0 ათასი კაცი (64,8) სახელმწიფო სექტორშია დასაქმებული, ხოლო 228,9 ათასი კაცი (35,2%) არასახელმწიფო სექტორში. სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა ასეთი ამაღალი ხვედრითი წონა მაშინ, როცა მშპ-ში (29,7%), მრეწველობაში (32,5%), აგრარულ წარმოებაში (9,4%) მნიშვნელოვანია შინამეურნეობების მიერ წარმოებული პროდუქციის წილი, მიუთითებს სახელმწიფო სექტორის უკიდურეს არაეფექტიანობა-

15 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება
ეკონომიკური სტატუსისა და სქესის მიხედვით (2002 წელი)
ათასი კაცი

სულ, 15 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობა	3240
სულ აქტიური მოსახლეობა (სამუშაო ძალა)*	2104.2
სულ აქტიური მოსახლეობა (სამუშაო ძალა)**	2174.6
მომუშავე	1839.2
დაქირავებული	650.9
თვითდასაქმებული	1184.9
გაურკმეველი	3.4
უმუშევარი*	265.0
უმუშევარი**	335.4
რეგისტრირებული	25.8
არარეგისტრირებული	231.0
სხვა*	8.3
სხვა**	78.7
მოსახლეობა სამუშაო ძალის გარეთ*	1135.3
მოსახლეობა სამუშაო ძალის გარეთ**	1064.9
უმუშევრობის დონე (პროცენტებში)*	12.6
უმუშევრობის დონე (პროცენტებში)**	15.4

* შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (შსო-ს) კრიტერიუმით. ამ კრიტერიუმით უმუშევრად ითვლება 16 ან მეტი წლის პირი, რომელიც არ მუშაობდა (ერთი საათითაც კი) გამოკითხვის მომენტის წინა 7 დღის განმავლობაში, მზად იყო მუშაობისათვის და ეძებდა სამუშაოს ბოლო 4 კვირაში.

** შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (შსო-ს) შერბილებული კრიტერიუმით. ამ კრიტერიუმით უმუშევრად ითვლება ეწ. „ხელჩაქნეულებიც“ ე.ი. რომლებიც არ მუშაობენ, მზად არიან მუშაობისათვის და სურთ მუშაობა, თუმცა აღარ ეძებენ სამუშაოს, რადგან არ აქვთ მისი პოვნის იმედი.

ზე, რომელსაც სუბიექტურ მიზეზებთან ერთად (მმართველობითი აპარატის სიმრავლე), ობიექტური მიზეზებიც გააჩნია (სოციალ-ეკონომიკური პირობებიდან გამომდინარე სახელმწიფო ვერ დაუშვებს ამ სექტორში დასაქმებულთა შემცირებას ოპტიმალურ დონემდე). აღნიშნულს ამტკიცებს ისიც, რომ დაქირავებულთა ყველაზე მაღალი წილით სახელმწიფო მართვა, თავდაცვა (16,5%) და განათლება (19,5%) გამოირჩევიან. თავის მხრივ კერძო სექტორში ვერ შეიქმნა შესაბამისი პირობები სამუშაო ადგილების ზრდისათვის, რომლის მიზეზებიც სახელმწიფოებრივი რეგულირების, ეკონომიკური პოლიტიკის აღებული კურსის ნეგატიურობაში უნდა ვეძებოთ.

შრომითი რესურსების ანალიზისას უმნიშვნელოვანეს პოზიტიურ მახასიათებლად გვევლინება შინამეურნეობებში კვალიფიკაციის მაღალი დონე, რომელმაც გასულ პერიოდში ქვეყნის მასშტაბით ცხადია, განიცადა გარკვეული ხარისხობრივი დაცემა, მისი გამოყენების არეალის შეზღუდვა, მაგრამ ამავედროულად მოხდა მათი აკუმულირება შინამეურნეობებში. კერძოდ, მაღალია ისეთი სამუშაოების საკუთარი ძალებით შესრულების მაჩვენებლები, რომლებიც გარკვეულ კვალიფიკაციას მოითხოვენ. ასევე ფართოდაა გავრცელებული მასწავლებელთა მიერ სკოლის გარდა კერძო პრაქტიკა, მასიურია მოსახლეობის მიერ მოზარდი თაობისათვის უცხო ენის, კომპიუ-

ტერის, ხელოვნების დაუფლებისათვის პირობების შექმნა, თუნდაც უკანასკნელი რესურსების გამოყენების ხარჯზე. აღსანიშნავია, რომ სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის გამოყენება, საჭირო სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების წარმართვა საკუთარი ძალებით და მნიშვნელოვანი შედეგების მიღწევა შესაძლებელია საოჯახო მეურნეობების ძალებით.

მიუხედავად ამისა რომ, დღეისათვის ცოდნისათვის როგორც ქვეყნის განვითარების, ეკონომიკური ზრდის უმნიშვნელოვანესი რესურსისთვის არ არის შექმნილი პირობები მისი გადაქცევისათვის აღნიშნული ფუნქციების მატარებელ ფაქტორად, სახეზეა მისი უდიდესი პოტენციალი, ცოდნისადმი საზოგადოების მიდრეკილების მაღალი დონე. კერძოდ, ყოველ 10 000 კაცზე გაანგარიშებით სტუდენტების რიცხოვნობა 1990 წელთან შედარებით 2000 წლისათვის გაიზარდა 60%-ით, რაც ცხადია რიგი სუბიექტური პირობებითაც არის განპირობებული, თუმცა ამკარად მიუთითებს ცოდნის დაუფლები-სადმი მოსახლეობის დამოკიდებულებას მისი დაბალშემოსავლიანობის პირობებშიაც კი. აღნიშნულ მაჩვენებლებს აძლიერებს ბოლო ხუთი წლის მანძილზე პროფესორ-მასწავლებლების (33%-ით), მეცნიერებათა დოქტორების (83%-ით), მეცნიერებათა კანდიდატების (22%-ით) რიცხოვნობის ზრდის პარამეტრები. ცხადია, მაღალკვალიფიციური კადრების ასეთი

ზრდა გარკვეულწილად ორმაგი აღრიცხვის შედეგიც შეიძლება იყოს, მაგრამ ერთი უდავოა, მოსახლეობაში აკუმულირებულია ცოდნის, გამოცდილების უდიდესი მარაგი, რომლის წარმოების ფაქტორად ქცევისათვის ხელშემწყობი პირობების შექმნის შემთხვევაში შესაძლებელი ხდება განვითარების ოპტიმალური პარამეტრების უსწრაფესად უზრუნველყოფა. ამიტომაც ქვეყნის ეკონომიკურმა პოლიტიკამ აქცენტი უნდა გააკეთოს და უზრუნველყოს ცოდნის როგორც უმნიშვნელოვანესი რესურსის განვითარების ფაქტორად ქცევაზე.

შინამეურნეობების განვითარებაში კვლავაც ნეგატიურ ტენდენციად რჩება წარმოების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორის – კაპიტალის, მოზიდვის დაბალი დონე, მოსახლეობის დაბალი მიდრეკილება დაგროვებისაკენ. აღნიშნული ცხადია, განპირობებულია როგორც კრიზისული სოციალ-ეკონომიკური პირობებით, ასევე ინვესტიციებისათვის ქვეყნის დაბალმიმზიდველობითაც, რაც პოლიტიკურ და კრიმინალურ მდგომარეობას უკავშირდება. როგორც გამოკვლევის შედეგები გვიჩვენებენ მოსახლეობის უმრავლესობა, იმ შემთხვევაში, თუ მას ექნებოდა შესაძლებლობა, ფულის შენახვას ანიჭებს უპირატესობას, ბანკებში მის განთავსებასთან შედარებით. ასე მაგალითად, მოსახლეობის 21% ამჯობინებს სახლში ფულის ლარებში შენახვას, 21,2% კი – უცხოურ ვალუტაში. მაშინ როცა, ბან-

კებში ფულის ღირებულებაში შენახვას მხოლოდ 2,9%, ხოლო უცხოურ ვალუტაში – 9,1% ამჯობინებს. მაღალია მოსახლეობის იმ ნაწილის ხვედრითი წონა, რომელიც ამჯობინებს ფული დააბანდოს შემოსავლიან საქმეში 40,5%, ხოლო 33,7% რაიმე ქონების ან ფასეულობის სახით შენახვას ამჯობინებს. როგორც მოსალოდნელი იყო მცირეა იმ ადამიანთა წილი, რომლებიც ობლიგაციების ან ფასიანი ქაღალდების შეძენაში ისურვებდა თავისი სახსრების დაბანდებას (0,5%).

ცხადია, გამოკითხვის შედეგები სურათს ასახავენ იმ შემთხვევისათვის, როცა მოსახლეობას ექნება ფულადი დანაზოგის შესაძლებლობა. დამაფიქრებელ და ნეგატიურ მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ როცა მოსახლეობას ექნება დანაზოგების გაკეთების შესაძლებლობა, მაშინაც კი არ აპირებს მის განთავსებას ბანკებში, რაც მიუთითებს მოსახლეობის უნდობლობაზე ამ ინსტიტუტის მიმართ. ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები საშუალებას იძლევა ანალიზი გაუკეთდეს უკვე მოსახლეობის იმ ნაწილის მოქმედებას დანაზოგებთან მიმართებაში, რომლებიც გამოკითხვის ჩატარებიდან 1 წლის განმავლობაში ელოდებიან დანაზოგების გაკეთებას. აღსანიშნავია, რომ მთლიანად გამოკითხულთა მხოლოდ 12%-ა აქვს მომავალში დანაზოგების გაკეთების იმედი. ამგვარად, დანაზოგის შესაძლებლობების მქონე ოჯახთაგან 46,3%-მა მის შემოსავ-

ლიან საქმეში დაბანდების სურვილი გამოთქვა, სახლში ლარებში მის შენახვას უპირატესობას ანიჭებს 8,4%, ხოლო რაიმე ქონების ან ფასეულობის სახით შენახვას – 37,5%. საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ დაზოგვის აქტიურ ფორმებს (ბანკებში შენახვა, შემოსავლიან საქმეში დაბანდება, გაქსესება, ობლიგაციების ან ფასიანი ქაღალდების შექმნა), უპირატესობას ანიჭებს მოსახლეობის 41,6%, რაიმე ქონების ან ფასეულობის სახით შენახვას 24,1%, ხოლო შენახვის პასიურ ფორმას (ფულის სახლში შენახვა ლარებში ან სხვა ვალუტაში) – 30,3%.

ამგვარად, დანაზოგის ქონების ან ფასეულობის სახითა და პასიური ფორმით გაკეთების მსურველთა წილი მნიშვნელოვანია, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს მოსახლეობის უნდობლობას საბანკო სისტემისადმი. მის როგორც ფსიქოლოგიურ, ასევე საკანონმდებლო მოუმზადებლობას ინდივიდუალური სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისათვის.

ასევე საინტერესო მონაცემებს ავლენს დაზოგვის ან სესხის აღების მიზანთა წარმოდგენაც. დანაზოგის მიზნები შემდეგნაირადაა განაწილებული: 27,4% - მომავალში შემოსავლის მისაღებად დაბანდება, 26,8% – ყოველი შემთხვევისათვის, 22,7% – ბინის, ავტომობილის, ზანგრძლივი მოხმარების საგნების შეძენა, 15,8 % – ჯანმრთელობის დაცვის,

დასვენების ხარჯებისათვის. სესხის აღების მიზნები კი შემდეგნაირად ნაწილდება: 28,4% – ჯანდაცვის ხარჯებისათვის, 21,1% – საკმეში ან კაპიტალში დაბანდება, 15,1% – ძველი ვალების გადასახდელად, 7,6% – სწავლის ქირის დასაფარავად. გამოკითხვის წარმოდგენილი შედეგები სურსათის კიდევ უფრო ნეგატიურს ხდის. ცხადი ხდება, რომ დანაზოგის შესაძლებლობის მქონეთა მხოლოდ მესამედი ფიქრობს თავისი დანაზოგების შემოსავლების მისაღებად დაბანდებას, ხოლო სესხის ამღებთა მხოლოდ მეხუთედს ამოდრეკებს ანალოგიური მიზნები. დანაზოგების დანარჩენი ნაწილი ყოფითი მოთხოვნების დაკმაყოფილებას ხმარდება. სესხების ნახევარზე მეტი კი ძველი ვალების დაფარვას, ჯანდაცვას და სწავლის ქირის გადახდას ხმარდება.

აღნიშნულ ტენდენციას ადასტურებს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისთვის არარეზიდენტების მიერ გახსნილი საკრედიტო ხაზების ანგარიშით გაცემული სესხების ანალიზიც. (ცხრილი 5). კერძოდ, 2002 წლისთვის ამ მიმართულებით მთლიანად საქართველოს მასშტაბით უცხოურ ვალუტაში 88,5 მლნ. ლარის თანხაა გამოყოფილი. საიდანაც ძირითადი კაპიტალის შეძენისათვის მიმართულია დაახლოებით 11 მლნ. ლარი (12,4%).. საკრედიტო ხაზების ანგარიშით უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხებით დავალიანების დისტრი-

ბუციაში ყველაზე მაღალი წილით მშენებლობაა წარმოდგენილი (9,4%), შემდგომ თითქმის ასეთივე ოდენობითაა წარმოდგენილი სოფლის მეურნეობა (9,3%), ხოლო რაც შეეხება მრეწველობაში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის აღნიშნული ხაზების ანგარიშით გაცემულ თანხას, საანალიზო პერიოდისათვის იგი 795 ათასი ლარით შემოიფარგლებოდა.¹

ცხრილი 5²

არარეზიდენტების მიერ გახსნილი საკრედიტო ხაზების ანგარიშით მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის გაცემული სესხები

		1.04.03 მდგომარეობით	
		ათასი ლარი	%
1.	საკრედიტო ხაზების ანგარიშით უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხებით დავალიანება მათ შორის საქმიანობის სახეების მიხედვით	88 526	100
	სოფლის მეურნეობა	8262	9,3
	მრეწველობა	795	0,9
	მშენებლობა	1501	1,7
	ვაჭრობა	58669	66,3
	ძირითადი კაპიტალის შეძენა	10974	12,4
2.	საკრედიტო ხაზების ანგარიშით ეროვნულ ვალუტაში გაცემული სესხებით დავალიანება	360	—
	სულ:		

¹ მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. №1(49) გვ.38

² მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. №1(49). გვ.38.

შინამეურნეობების კაპიტალით უზრუნველყოფის დაბალ დონეზე მიუთითებს ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის რაოდენობაც (ცხრილი 6).

ცხრილი 6

სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ფლობა შინამეურნეობების მიერ (2002 წელი)¹

№	დასახელება	რაოდენობა ქვეყანაში	საშუალოდ ყოველ 100 სოფლად განთავსებულ მეურნეობაზე
1.	ტრაქტორი	21860	4,3
	მ.შ. მინიტრაქტორი	13708	2,7
2.	სატვირთო ავტომანქანა	9125	1,8
3.	გუთანი	3940	0,8
4.	სათესი	1196	0,2
5.	კულტივატორი	1905	0,4
6.	შესასხური და სამტვერი	29282	5,7

კერძოდ, საშუალოდ ყოველ 100 სოფლად განთავსებულ შინამეურნეობაზე მოდის 1,8 სატვირთო ავტომანქანა, 0,8 – გუთანი, 0,2 – სათესი, 0,4 – კულტივატორი, 5,7 – შესასხური და სამტვერი, 4,3 – ტრაქტორი. მათ შორის 2,7 – მინიტრაქტორი. აღსანიშნავია ისიც, რომ მეცნიერები თუ პრაქტიკოს- აგარარიკოსები უმთავრეს პრობლემათა შორის ასევე აღნიშნავენ საბრუნავი კაპიტალით უზრუნველყოფის დაბალ დონეს.

¹ სსდ-ის სოფლის მეურნეობისა და ეკოლოგიის სამმართველო.

აღნიშნულ ტენდენციებს ადასტურებს მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით საწარმოო სიმძლავრეების მდგომარეობისა და დატვირთვის მაჩვენებლები. კერძოდ, არსებული მონაცემებით მსხვილ საწარმოებში საწარმოო სიმძლავრეები მნიშვნელოვნად უკეთეს მდგომარეობაშია ვიდრე საშუალო და მცირე ზომის საწარმოებში. ე.ი. შინამეურნეობების საკუთრებაში არსებული საწარმოო სიმძლავრეების მდგომარეობა არასახარბიელოა. მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით გამოკითხული მეწარმეების მხოლოდ 29,2% თვლის, რომ მათი საწარმოო სიმძლავრეები ჯერ-ჯერობით გამოსადეგია სამუშაოდ, ხოლო 21,2%-ის აზრით მათ საკუთრებაში არსებული საწარმოო სიმძლავრეები საჭიროებს მოდერნიზაციას, ან მთლიანად შესაცვლელია რაც შეეხება საწარმოო სიმძლავრეების დატვირთვის მაჩვენებლებს, 20%-ით დატვირთულია საწარმოთა 32,1%, 20-დან 50%-მდე – 40%, 50–80%-ით – 22,2% და 80%-ზე მეტით დატვირთულია მხოლოდ 5,6%. საშუალოდ საქართველოს მასშტაბით საწარმოო სიმძლავრეების დატვირთვა 37%-ს შეადგენს. ამასთან, მსხვილი საწარმოების საშუალო დატვირთვა 42%, ხოლო მცირე საწარმოებისა 36%.¹ ამგვარად, წარმოდგენილი მაჩვენებლები კიდევ ერთხელ ადასტურებენ

¹ მეწარმეობის მდგომარეობა საქართველოში. 2001 წლის ივლისში ჩატარებული მეწარმეთა შერჩევითი გამოკვლევის ძირითადი შედეგები და ეკონ-

საწარმოო სიმძლავრეების არასახარბიელო მდგომარეობას, მათი მოდერნიზებისა და შეცვლის აუცილებლობას. ამავდროულად სახეზეა მათი დაუტვირთობაც. სამწუხაროდ ამ ეტაპზე არ არსებობს მონაცემები თუ რამდენადაა შესაძლებელი და ვარგისი გამოყენებისათვის დატვირთვის გარეშე დარჩენილი საწარმოო სიმძლავრეები.

შინამეურნეობების ეკონომიკურ ფუნქციათა შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა სამეწარმეო უნარის გამოვლენა და ცალკეული საქონლისა და მომსახურების წარმოება. რაც მრეწველობაში ინდივიდუალურ სამეწარმეო საქმიანობასა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში პოულობს ასახვას. შინამეურნეობების ინდივიდუალურ სამეწარმეო საქმიანობაზე მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული, როგორც მათი ეკონომიკური კეთილდღეობის ამაღლება, ასევე ქვეყანაში მცირე და ბიზნესის განვითარების საფუძველზე საშუალო ფენის ჩამოყალიბდება და საერთო ეკონომიკური დონის გაუმჯობესება. შინამეურნეობების მიერ ინდივიდუალური სამეწარმეო ფუნქციის განხორციელება, მისი განვითარების პარამეტრები უშუალოდ მიუთითებენ შინამეურნეობების ეკონომიკური აქტივობის ხარისხზე, რადგანაც საოჯახო მეურნეობებისაგან განსხვავებით სადაც მაღალია ნატურალიზაციის დონე, მოცემულ სფეროში

შექმნილ პროდუქციას მკვეთრად გამოხატული სასაქონლო ხასიათი გააჩნია.

საქართველოში, სტატისტიკური ინფორმაციით, 1995 წლისათვის რეგისტრირებულ ინდივიდუალურ მეწარმეთა რიცხოვნობამ 4195 შეადგინა, 2000 წლისათვის კი – 1973-მდე შემცირდა. აღსანიშნავია, რომ ამავე წლის ივლისში ჩატარებული გამოკვლევით ფაქტიურად ინდივიდუალურ მეწარმე სუბიექტთა რიცხოვნობა 31539 ერთეულით განისაზღვრებოდა. 1998 წლისათვის ინდივიდუალური მეწარმეების მიერ (დაქირავებული შრომის გარეშე) წარმოებული სამრეწველო პროდუქციის მოცულობამ შეადგინა 70 მლნ. ლარი, ანუ სამრეწველო საქონლისა და მომსახურების 4,2%. აღნიშნულმა მაჩვენებლებმა 2001 წლისათვის შესაბამისად 161,1 მლნ. ლარსა და 7,8%-ს მიაღწია.¹ ხუთი წლის მანძილზე ინდივიდუალური მეწარმეების მიერ წარმოებული პროდუქციის მოცულობა 2,3-ჯერ გაიზარდა, მაშინ როცა, თვით სამრეწველო საქონლის წარმოება და მომსახურება მხოლოდ 24%-ით გაიზარდა. ინდივიდუალურ მეწარმეთა მიერ სამრეწველო პროდუქციის წარმოების ასეთი შტაბშეჯამი ზრდა, უპირველეს ყოვლისა, ამ სფეროს რეგისტრაციისა და ადმინისტრირების სისტემაში

¹ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 2001 გვ.10.

განხორციელებული პოზიტიური ცვლილებებითაა განპირობებული. (მიუხედავად აღნიშნულისა კვლავაც უკიდურესად მაღალია ჩრდილოვანი სექტორის წილი. კერძოდ, 16-ჯერ მეტი ინდივიდუალური მეწარმე სუბიექტები ამ სექტორში ფუნქციონირებენ). ამასთანავე მიუთითებს, რომ მოსახლეობის სულ უფრო მეტი ნაწილი ცდილობს საკუთარ საქმეს მოკიდოს ხელი გაუმჯობესოს ეკონომიკური კეთილდღეობა, რაც უაღრესად პოზიტიურ მაჩვენებლად მიგვაჩნია. თანამედროვე პირობებში, როდესაც დაბალია მეწარმეთა დაცვის მექანიზმი, მაღალია მაკონტროლებელ ორგანოთა რიცხვი, არასრულყოფილია საგადასახადო სისტემა. ინდივიდუალური მეწარმეები იმყოფებიან ინფორმაციულ ვაკუუმში და მიუხედავად ამისა მიმდინარეობს მოცემული სფეროს როგორც რაოდენობრივი, ასევე ხარისხობრივი პარამეტრების გაუმჯობესება. რაც ცხადია, მიუთითებს მის მაღალ სიცოცხლისუნარიანობაზე, ამ სფეროსაკენ შესაბამისი იმპულსების მიმართვის შედეგად მის ღიდ პოტენციალზე.

ცხრილი 7
ინდივიდუალურ მეწარმეთა წილი სამრეწველო საკონფლიქტის
წარმოებასა და მომსახურებაში (შესაღარ ფასებში მლნ. ლარი)

№	დასახელება	1998 წელი		1999 წელი		2000 წელი		2001 წელი	
		ღირებუ ლება	%	ღირებუ ლება	%	ღირებუ ლება	%	ღირებუ ლება	%
1.	სამრეწველო საკონფლიქტის წარმოება და მომსახურება მთლიანად	1648,8	100	1727,1	100	2074,3	100	2051,6	100
2.	ინდივიდუალური მეწარმეების (დაჭირებული შრომის გარეშე) მიერ წარმოებული სამრეწველო პროდუქცია	70,0	4,2	65,9	3,8	130,3	6,30	161,1	7,8

წყარო: საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 1999 წ. 2001 წ.

ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება ოჯახური მეურნეობების მიერ

№	დასახელება	1990				1995				2000				2001				2001 წელს 1990 წელთან შედარებით %	
		შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%
		შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%	შავალი კატეგორიის მცენარეულობა	ოჯახურ მეურნეობებში	%
1	მარცხენი (გაწმენდილი)	6663	1733	26.0	582	4059	71.6	4285	3961	92.2	7136	6614	92.7	110	70				
2	მარცხენი კულტურა	73	43	61.6	168	161	95.3	27	27	100	160	160	100	1370	2220				
3	კარტოფილი	2938	1452	49.7	3553	3414	96.4	3020	2909	96.0	4222	3715	88.0	1437	2594				
4	ბარბორი	6472	2196	33.9	4283	4160	97.1	3542	3496	98.7	3560	3752	105.4	893	2443				
5	ბარბორი კულტურები	118	202	171.2	129	113	86.0	800	742	92.0	639	639	100	2162	4153				
6	ხაჭაპური	6453	4969	77.0	3839	3794	98.8	250	2475	99.0	200	1995	99.8	310	403				
7	მარცხენი	6593	2122	32.2	4228	3958	93.6	2160	2072	96.0	150	152	101.3	218	483				
8	კარტოფილი	2598	2081	80.1	1180	149	12.6	400	394	98.5	60	59.8	99.0	231	235				
9	ბარბორი	5224	364	7.0	383	183	47.8	240	81	33.7	25	214	970	44	990				
10	სოფლის (დაბალმანძილი)	1169	978	84.4	1154	1119	97.1	1074	1075	100.1	1024	1018	99.4	891	1049				
11	ბარბორი	3719	4012	107.9	4358	4358	100.0	6189	6157	99.5	710	707	99.7	1498	1764				
12	მარცხენი (მარცხენი)	3938	2366	59.9	2694	2614	97.0	3614	3572	98.9	3954	3853	97.4	1164	1628				
13	მარცხენი (მარცხენი)	3401	2668	78.4	305	2621	85.9	1660	1626	98.5	1098	1086	99.5	499	649				
14	მარცხენი (მარცხენი)	487	347	71.2	760	663	87.2	1442	1440	99.9	17450	17450	100	4267	5079				

L 1999 წლის ჩაყვანის წარმოდგენილია 1986-1990 წ.წ. საშუალო მაჩვენებელი.

წყარო: საქართველოს სოფლის მეურნეობის სტატისტიკური ცენტრი, თბილისი, 2001.

არსებული მონაცემებით სოფლის მეურნეობის მთლიანი პროდუქციის მოცულობის მკვეთრად შემცირების კვალობაზე მის წარმოებაში შინამეურნეობის ხვედრითი წონა იზრდება. ასე მაგალითად, სოფლის მეურნეობის მთლიან პროდუქციაში ოჯახური მეურნეობის წილი 1990 წელს არსებული 48%-დან 2001 წლისათვის 95,5-მდე გაიზარდა. რაც ნათლად მიუთითებს იმ მნიშვნელოვან როლზე, რომელსაც დღეისათვის შინამეურნეოები ასრულებენ აგრარულ წარმოებაში. რაც უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია იმით, რომ საოჯახო მეურნეობებს წარსულშიაც ჰქონდათ საბაზრო პრინციპებით ფუნქციონირების გამოცდილება, რამაც არსებითად გაადვილა ახალ პირობებთან მათი ადაპტაცია. ამასთანავე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოება უკიდურესად პარაცელირებულია, უმთავრესად ხელით შრომაზეა დაფუძნებული და მაღალია ნატურალიზაციის ხარისხი, საყოველთაო გაჭირვებისას მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი პრიმიტიული სამუშაო იარაღებით ეწევა სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას. იმავედროულად, იგი შემოსავლების მხრივაც არ არის მიმზიდველი, თუმცა მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ამა თუ იმ ფორმით სწორედ სოფლის მეურნეობიდან ღებულობა გარკვეულ შემოსავალს. 1990 წელთან შედარებით 2001 წლისათვის ოჯახურ მეურნეობებში 281,6 %-ით გაიზარდა მარცვლეულის

წარმოება, პარკოსანი კულტურების – 122,2 %-ით, კარტოფილის – 199,4%-ით, ბოსტნეულის – 44,5%-ით, ბაღჩეულის – 315,3%-ით, ხორცის – 4,9%-ით, რძის – 76,4%-ით, კვერცხის – 62,8%-ით, თაფლის – 402,9%-ით. ამგვარად, მარცვლეულის, პარკოსანი კულტურების, კარტოფილის, ბაღჩეულის, რძის, კვერცხის, თაფლის წარმოების ზრდაში უმნიშვნელოვანესი როლი შინამეურნეობებმა შეასრულეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ საანალიზო პერიოდში წარმოდგენილი პროდუქციიდან ქვეყნის მასშტაბით კლების ტენდენციით ხასიათდება ბოსტნეულისა და ხორცის წარმოება. რიგი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოება კი შემცირდა როგორც მოლიანად ქვეყნის მასშტაბით, ასევე ოჯახური მეურნეობების ფარგლებშიც. კერძოდ, ხილისა და კენკრის წარმოება ოჯახურ მეურნეობებში შემცირდა 60%-ით, ყურძნის–52%-ით, ციტრუსის–71,5%-ით, ჩაის–41,2%-ით, მატყლის 35,1%-ით. მოლიანად ქვეყნის მასშტაბით დაცემის ტემპები უფრო მაღალია (ცხრილი 2). წარმოდგენილი პროდუქცია წარსულში მაღალი რენტაბელობით გამოირჩეოდა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებიდან შემოსავლების ფორმირებაში უმთავრეს როლს ასრულებდა, მათი წარმოების შემცირებით მიღებული დანაკლისების კომპენსირება ვერ მოხერხდა იმ პროდუქციათა ხარჯზე, რომელთა ზრდაც იქნა მიღწეული. კრიზისულ სიტუა-

ციაში ოჯახურმა მეურნეობებმა ფიზიკური გადარჩენის მიზნით საკუთარი მოხმარების პროდუქციის წარმოებაზე გააკეთეს აქცენტი. ამავე პერიოდში გასაღების ბაზების უქონლობის, წარმოებისათვის საჭირო სახსრების დეფიციტის გამო ოჯახურ მეურნეობებშიაც უწყურადღებოდ დარჩა ხილისა და კენკრის, ყურძნის, ციტრუსის, ჩაის, მატყლის წარმოება. წარმოდგენილ მაჩვენებელთა შორის გამონაკლის წარმოადგენს თაფლის წარმოება, რომელმაც მთლიანად ოჯახურ მეურნეობებში გადაინაცვლა და ამასთანავე, როგორც ქვეყნის, ასევე ოჯახური მეურნეობების ფარგლებში 4-ჯერ და უფრო მეტად გაიზარდა. ამავდროულად უაღრესად პოზიტიურ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს მისი სასქონლო ხასიათი.

ამგვარად, მიუხედავ იმისა, რომ შინამეურნეობები ადვილად ადაპტირდნენ გარდამავალი ეტაპის თავისებურებებთან, მის სპეციფიკასთან, მათ წინაშე იგივე პრობლემებია რაც საერთოდ ქვეყნის აგრარული სექტორისთვისაა დამახასიათებელი. როგორც მონაცემები ადასტურებენ, მთელი რიგი პროდუქციის წარმოება დაცემის ტემპებით ხასიათდება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის წარსულში საექსპორტო ხასიათის მქონე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებაში. შინამეურნეობებში მაღალია პროდუქციის ნატურალიზაცია, ხელით შრომა, მწვავეა სახსრების უკმარისობისა და მისი მოზიდვის

შესაძლებლობები, შინამეურნეობები მინიმალურადაც კი ვერ იკმაყოფილებენ მოთხოვნილებებს საწვავზე, შხამქიმიკატებზე, სასუქზე, დეფიციტური და ძვირია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, განუვითარებელია ინფრასტრუქტურა, მელიორაციული სისტემები მოშლილია. არ რჩება მათი აგრარული აქტივობის არც ერთი მხარე პრობლემური რომ არ იყოს, ზოლო ასეთ პირობებში აგრარულ წარმოებაში შინამეურნეობების მაღალი წილი მათ უკიდურესად მაღალ სიცოცხლისუნარიანობაზე მიუთითებს.

შინამეურნეობები, როგორც მომხმარებლები. შინამეურნეობების ფუნქციონირებას სამომხმარებლო დოვლათთა ბაზარზე ყველაზე ზუსტად შემოსვლებისა და ხარჯების პარამეტრთა დადგენა ახასიათებს. ამავდროულად აღნიშნული მაჩვენებლები ეკონომიკური სიტუაციის ცვლილების მიმართულებებზე, იმ კარდინალურ და ხარისხობრივ გარდაქმნებზეც გვიქმნიან წარმოდგენას, რომელიც მთლიანად ეროვნული ეკონომიკის მასშტაბით განხორციელდა. არსებული მონაცემები (ცხრილი 9) მიუთითებს, რომ შინამეურნეობების მიერ მიღებული საშუალოთვიური შემოსავლების სიდიდე, არათუ განვითარებისათვის, არამედ მინიმალური მოთხოვნილებების ჯეროვან დონეზე დაკმაყოფილებისათვისაც კი არ არის საკმარისი. 1996-2002 წლებში შინამეურნეობების მიერ შემოსავლების სახით მიღე-

ბული ფულადი და არაფულადი სახსრები 153,5 ლარიდან 258,5 ლარამდე ე. ი. 68,4 %-ით გაიზარდა, მაგრამ საანალიზო პერიოდში მისი დონე იმდენად დაბალი იყო, რომ მხოლოდ 2002 წლისათვის მოხერხდა მისი საშუალო ოჯახის საარსებო მინიმუმთან დაახლოება.

2002 წლისათვის საქართველოში ერთ შინამეურნეობაზე საშუალო-თვიური შემოსავალი შემდეგნაირად იყო განაწილებული: ფულადი სახსრები შეადგენდა 199,4 ლარს ანუ მთლიანი შემოსავლების 77,1%-ს, ხოლო არაფულადი შემოსავლები 59,1 ლარს, – 22,9%-ს. ფულადი სახსრებიდან განსაკუთრებული ადგილი ფულად შემოსავლებსა და ტრანსფერტებს ეკავა, შესაბამისად 153,0 ლარი და 59,2%. აქედან შემოსავლებს დაქირავებულიშრომიდან-60,2 ლარი (23,2%), თვითდასაქმებიდან 30,7 ლარი (11,95%), სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან-28,9 ლარი (11,2%), შემოსავლების ქონებიდან (გაქირავება, პროცენტი ანაბრებიდან და სხვა)–2,4 ლარი (0,4%) პენსიები, სტიპენდიები, დახმარებები-8,0 ლარი (3,0%), უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები – 10,8 ლარი (4,2%), ახლობლებისაგან მიღებული ფული–12.0 ლარი (4,7%), რაც შეეხება სხვა ფულადი სახსრების შემადგენლობაში არსებულ მაჩვენებლებს ქონების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლები შეადგენს 10,8 ლარს (4,2%), ფულის სესხე-

ბით ან დანაზოგის გამოყენებისგან მიღებული-36,6 ლარს, (13,8%), ამავე პერიოდისათვის ერთი შინამეურნეობის საშუალო-თვიურმა ხარჯებმა 325,9 ლარი შეადგინა, ანუ შემოსავლებზე 26%-ით მეტი, ამასთანავე ხარჯებმა ანალოგიურ შემოსავლებს 34%-ით გადააჭარბა.

2002 წლისათვის შინამეურნეობების საშუალო-თვიური ხარჯების სტრუქტურა შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი (ცხრილი 10). სამომხმარებლო ფულადი ხარჯები შეადგენს მთელი ხარჯების 66,5%-ს (216,7 ლარი). მის დისტრიბუციაში პრუდიციაში გამოირჩევა სურათზე ხარჯები, რომელიც მთელი ხარჯების 32,1%-ს შეადგენს (104.5 ლარი) რაც შეეხება დანარჩენ ხარჯებს, სასმელზე და თამბაქოს ნაწარმზე ხარჯები მთალი ხარჯების 2,6%-ით არის წარმოდგენილი (8,5 ლარი), ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე – 3,8% (12.4 ლარი), ჯანდაცვაზე – 4,8% (15,7), სითბოსა და ელექტონერგიაზე-6,1% (20 ლარი), ტრანსფერტზე-6,6% (21,6 ლარი), განათლებასა, კულტურასა და დასვენებაზე-3,1% (10,2 ლარი). არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯები მთელი ხარჯების 7,3%-თაა წარმოდგენილი, ხოლო არაფულადი ხარჯები-18,1%-ს.

მოსახლეობის საშუალო-თვიური შემოსავლების სტრუქტურა

№		1996 წელი					2000 წელი					2002 წელი				
		ერთი შეურ- სებაზე (ლარი)	ერთი სულზე (ლარი)	მთლი- ანად (მლნ. ლარი)	სტრუქ- ტურა %	ერთი შინა შეურ- სებაზე	ერთი სულზე (ლარი)	პოლიანად (მლნ. ლარი)	სტრუქ- ტურა %	ერთი შინა- შეურ-სებაზე	ერთი სულზე (ლარი)	მთლი- ანად (მლნ. ლარი)	სტრუქ- ტურა %	ერთი შინა- შეურ-სებაზე	ერთი სულზე (ლარი)	პოლიანად (მლნ. ლარი)
1	უფლადი შემოსულები და ტრანსპორტები	76.1	21.0	90.2	49.6	108.1	26.8	119.7	61.8	153.0	41.0	163.7	99.2			
	აქცია დაქირავებული შრომისა	26.6	7.4	31.6	17.4	43.9	11.7	48.6	25.1	60.2	16.1	64.4	23.2			
	თვითღირსეულობა	22.2	6.1	28.3	14.5	21.6	5.8	23.9	17.3	30.7	8.2	32.8	11.9			
	სოფლის მეურნეობის პროდუქტის გაყიდვები	15.3	4.2	18.1	10.0	20.9	5.6	23.2	12.0	28.9	7.7	30.9	11.2			
	ქირაობის (გაქირავება, პირველადი, ანაბრები და სხვა)	0.7	0.2	0.8	0.4	1.3	0.3	1.4	0.7	2.4	0.3	1.1	0.4			
	უქმსა, სტიპენდიები, დანაშაულები	7.2	2.0	8.5	4.7	8.5	2.3	9.4	4.9	8.0	2.5	9.0	3.2			
	უქმითიდან მიღებული გადასახადები	2.3	0.6	2.7	1.5	3.7	1.0	4.2	2.1	10.8	2.9	11.5	4.2			
	ახლოზღუდებიდან მიღებული უფლი	1.8	0.5	2.2	1.2	8.2	2.2	9.0	4.7	12.6	3.2	13.9	4.7			
2	სხვა უფლადი სახსრები	23.0	6.3	27.2	14.9	26.9	7.2	29.8	15.4	46.4	12.4	49.6	17.9			
	ქირაობის გაყიდვა	9.9	2.7	11.8	6.5	7.0	1.9	7.7	4.0	10.8	2.9	11.5	4.2			
	უფლის სესხება და დანაშაულის გაბრუნება	13.0	3.6	15.4	8.5	8.9	5.3	22.1	11.4	35.6	9.5	38.1	13.8			
3	უფლადი სახსრები სულ	99.0	27.3	117.4	64.5	135.0	36.0	149.4	77.2	199.4	53.4	213.3	77.1			
4	არაუფლადი შემოსავლები	54.5	15.0	64.6	33.5	59.8	10.6	44.0	22.8	59.1	15.9	63.3	22.9			
5	უფლადი და არაუფლადი სახსრები სულ	153.5	42.4	182.0	100	174.8	46.6	193.4	100	258.5	69.3	276.6	100			

წყარო: საქართველოს შინაგარეო საქმეთა სამინისტრო, 1996-2001, გვ. 183-190.

მოსახლეობის საშუალო-თვიური ხარჯების სტრუქტურა

N		1996 წელი				2002 წელი			
		ერთ შინა შეურ- ნებაზე (ლარი)	ერთ სულზე (ლარი)	მთლი- ანად (მლნ ლარი)	სტრუქ- ტურა %	ერთ შინა შეურ- ნებაზე (ლარი)	ერთ სულზე (ლარი)	მთლი- ანად (მლნ ლარი)	სტრუქ- ტურა %
1	სამომხმარებლო ფულადი სახსრები სულ	158,4	43,7	187,7	67,8	216,7	58,1	231,9	66,5
	სურსათზე	89,4	24,7	106,6	33,3	104,5	28,0	111,8	32,1
	სახმელზე ¹	1,4	0,4	1,7	0,6	8,5	2,3	9,1	2,6
	თამბაქოს ნაწარმზე	2,8	0,8	3,3	1,2	-	-	-	-
	ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე	8,8	2,4	10,4	3,8	12,4	3,3	13,3	3,8
	საოჯახო მოხმარების საქონელზე	14,8	4,1	17,5	6,3	-	-	-	-
	ჯანმრთელობის დაცვაზე	7,7	2,1	9,1	3,3	15,7	4,2	16,8	4,8
	საზოგადოებრივი და ფულადი ინვესტირება	9,6	2,7	11,4	4,1	20,0	5,4	21,4	6,1
	ტრანსპორტზე	11,0	3,0	13,1	4,7	21,6	5,8	23,1	6,6
	განათლება, კულტურა და დასვენებაზე	4,9	1,4	5,8	2,1	10,2	3,6	14,2	3,0
	სხვა სამომხმარებლო ხარჯები ²	8,0	2,2	9,5	3,4	45,4	5,5	22,2	13,9
2	არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯები	20,6	5,7	24,4	8,8	23,8	13,4	53,6	7,3
	სასოფლო-სამეურნეო ხარჯები	5,4	1,5	6,4	2,3	7,1	1,9	7,6	2,2
	ტრანსფერებზე	1,0	0,3	1,2	0,4	5,7	1,5	6,0	1,7
	დაზღვევაზე და გახსენებაზე ³	14,1	3,9	16,7	6,8	37,3	10,0	40,0	11,5
3	ფულადი ხარჯები სულ	179,0	49,4	212,1	76,7	266,8	71,5	285,5	81,9
4	არაფულადი ხარჯები	54,5	15,0	64,6	23,3	59,1	15,8	63,3	18,1
	ხარჯები სულ	233,5	64,5	276,6	100	325,9	87,3	348,8	100

წყარო: საქართველოს შინამეურნეობები. 1996-2001. გვ. 208-220

¹ 2002 წ. ერთად იანგარიშება ალკოჰოლურ სასმელზე და თამბაქოს ნაწარმზე² 2002 წ. სხვა სამომხმარებლო ხარჯებში შედის ავეჯის, სახლის მოვლა-შეკეთების, სასტუმროების, კაფეების, რესტორნების კავშირგაბმულობის და სხვა ხარჯები³ 2002 წ. აქვე იანგარიშება ქონების შეძენის ხარჯები. ერთ შინამეურნეობაზე 14,2 ლარი ერთ სულზე-3,8 ლარი. მთლიანად-15,2 მლნ. ლარი

შინამეურნეობის საშუალო-თვიური ხარჯების სტრუქტურის ანალიზისას თვალშისაცემია სურსათზე ხარჯების მაღალი და განათლებაზე, კულტურასა და დასვენებაზე ხარჯების დაბალი წილი. იგი მიუთითებს, რომ მოსახლეობის დიდი ნაწილის მთელი ძალისხმევა ფიზიკური გადარჩენისკენაა მიმართული და სხვა საჭიროებისათვის ხარჯების გაწევას ერიდება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ 2001 წლის ოქტომბერში ჩატარებული გამოკითხვით კვლავაც მაღალია იმ მომხმარებელთა წილი, რომლებმაც ვერ გამოჰყვეს ხარჯები მიმდინარე მოხმარების საჭიროებისა და მომსახურების შესაძენად. კერძოდ, პროცენტულად იგი შემდეგნაირად წარმოგიდგება: გამოკითხვის წინა სამ თვეში ტანსაცმლისა და ფეხსაცმლის შეძენა დასჭირდა გამოკითხულთა 90%-ს, ამასთან ეს ხარჯი ვერ გასწია 34%-მა. საოჯახო საჭიროების შეძენას საჭიროებდა გამოკითხული მოსახლეობის 54%, ამათგან კი მხოლოდ მეოთხედმა განახორციელა იგი. ოჯახებიდან, რომლებსაც სჭირდებოდათ თავიანთი წევრების განათლებაზე ხარჯების გაწევა ბავშვებისათვის ეს მოახერხა 77%-მა, მოზრდილი წევრებისათვის—54%-მა, გათბობა-დასვენების აუცილებლობა აღნიშნა გამოკითხულთა 70%-მა, მაგრამ ხარჯები ვერ გასწია 51,5%-მა. რაც შეეხება სამედიცინო მომსახურების ხარჯებს, გამოკითხული ოჯახების 60%-ს დასჭირდა იგი, სამწუხაროდ ამათგან 22%-მა ვერ გამოყო საჭირო თანხა.¹

¹ რევაზ წაქაძე, რევაზ ჭეიშვილი—ეკონომიკური ბარომეტრი. თბილისი, 2002. გვ. 48-52

შინამეურნეობები და ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორები საქართველოში

შინამეურნეობები და ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები

საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორთა განხილვისას ვრწმუნდებით, რომ შინამეურნეობების მიერ საწარმოო რესურსების ფლობის, მოხმარების, შემოსავლებისა და ხარჯების ანალიზისას გამოვლენილი ცალკეული პოზიტიური მხარეები ამ ინდიკატორებზე ასეთსავე ზეგავლენას ვერ ახდენენ. თავის მხრივ კი ქვეყნის მაკროეკონომიკურ პარამეტრებში არსებული ნეგატიური მუხტები ზღუდავენ შინამეურნეობათა ეფექტიანი გზით განვითარების შესაძლებლობებს. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ უმნიშვნელო (არასაკმარისი), მაგრამ დადებითი ძვრები წინა პერიოდთან შედარებით მაინც არსებობს. კერძოდ, მშპ-ში შინამეურნეობების მიერ წარმოებული პროდუქციის ზვედრითმა წონამ ჩვენი გათვლებით 2002 წლისთვის 29,7% შეადგინა და 2163,3 მლნ ლარს მიაღწია, ნაცვლად 2001 წელს არსებული 2068,0 მლნ ლარისა (31,8%), რაც პოზიტიურად უნდა

შეფასდეს, კერძოდ ერთის მხრივ, მიმდინარეობს შინამეურნეობების მიერ წარმოებული პროდუქციის რაოდენობრივი ზრდა, მეორეს მხრივ კი – მშპ-ში კორპორაციული სექტორის ზრდის ტემპი აჭარბებს შინამეურნეობებში პროდუქციის წარმოების ზრდის ტემპს. ე.ი. მიმდინარეობს წარმოების აკუმულირებისა და გარკვეულწილად ინდუსტრიალიზაციის პროცესი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც მშპ-ის ზრდის ზღვრული ტემპის (3,1%), ასევე სამრეწველო საქონლის მატების ზღვრული ტემპის (4,3%) მიხედვით საქართველო (რომლის შესაბამისი მაჩვენებლებია 3,75% და 4,9%) პასუხობს კოპენჰაგენის კრიტერიუმებს, რაც მიუთითებს ქვეყნის ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილის (3-ჯერ) მაჩვენებელთა ზღვრული სიდიდიდან ჩამორჩენა. უდავოა, რომ საქართველოს ეკონომიკაში განვითარების მნიშვნელოვანი პოტენციალია ამასთანავე, ძირითადი ხელისშემშლელი ფაქტორები უპირატესად სუბიექტური ხასიათისაა, ვიდრე ობიექტური. (ბოლო პერიოდში სახეზეა საქართველოს მიერ ამ სუბიექტური ფაქტორების დაძლევის სიმპტომები). არსებული პირობების უმოკლეს პერიოდში დაძლევის მიზნით დღის წესრიგში დგება ქვეყნის მაკროეკონომიკურ პარამეტრთა ფორსირებული ზრდის აუცილებლობა. რისთვისაც, სამწუხაროდ, დღეისთვის საქართველო მო-

საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების
შესაძლებლობის ინდიკატორები

	მაჩვენებელი დასახელება	ზღვრული მაჩვენებელი	საქართველო 2002 წელი
1.	შპს-ის ზრდის ტემპი (ოპიხი წლის საშუალო) (%)	1,1	3,75
2.	შპს-ის დაცემა საბაზო დონესთან შედარებით (%)	30-40	49,1
3.	საშუალო სიჩინლის წარმოების ძაღების ტემპი (%)	4,3	4,9
4.	ბირთოდ კაბიტალში ინვესტიციების წილი შპს-ში (%)	25	3,1
5.	ბიუჯეტის დეფიციტი შპს-ის მიმართ (%)	1,0	1,0
6.	მუდრიტებზე ასეგებების წილი შპს-ში (%)	2,0	0,3
7.	საქონლის ექსპორტის წილი შპს-ში (%)	16,2	9,3
8.	მოსახლეობის ერთ ზღზე საქონლის ექსპორტის მიყუღობა (ყოი)	476	118 ლდარი
9.	ინპორტის ექსპორტით ღაღაფარვის კოეფიციენტი (%)	74,60	48,0
10.	ტყუოლოიური განვითარების ინდექსი კოველ 1000 მცხოვრებზე	3,53	0,43
11.	მოსახლეობის მიერ კომპიუტერების ჟღობა (%)	30	0,34
12.	1000 სასოღობა-მყოფრებო ზღზე ტრაქტორების რაოდენობა (ცაღ)	160	34
13.	მყოფოღობა ეკონომიკის წილი შპს-ში (%)	15-20	36

ზღვრული მაჩვენებლების წყაროა: ¹ "კოპენჰაგენის კრიტერიუმები". ბუღარეთის, ლატვიის, ლიტვის, რუმინეთისა და სლოვაკეთის საშუალო მაჩვენებლების მიხედვით.

² основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) Под редакцией Е.А. Олейнинова. М. 1997 ст.51-60

³ В. Сенчагов. экономическая безопасность как основа обеспечения национальной безопасности России. "Вопросы Экономики" 2001, №8. გ.76

გ. მეღქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და რევიონული პრობლემების ს/კ ინსტიტუტი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. თბილისი 2003 გ. 45,64,71,72,73,80.

საქართველოს მაჩვენებლების წყაროა:

¹ სსდი. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 2003წ. I-III გ.4.11. „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 2002წ. გ. 11.17. გონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. №1 (49). გ. 7.8.12. v. melqazis saxelobis socialur-ekonomikuri da regionuli problemebis s/k instituti. saqartvelos ekonomikuri usafTxoebis koncefcia. Tbilisi, 2003. გ. 64,71,72,73,80.

უმზადებელია, როგორც ინსტიტუციური მოწყობის, ასევე მოსახლეობის იდეოლოგიური მზადყოფნის მხრივ. ქვეყანაში კი განვითარების უმთავრესი მიმართულება (სიღარიბის დაძლევისა და ეკონომიკური ზრდის პროგრამა) ვერ პასუხობს იმ ამოცანებს, რომელსაც ქვეყნის წინაშე აყენებს თანამედროვე მოთხოვნები. ასეთ ხანგრძლივ პერიოდში პროგრამაში წარმოდგენილ პარამეტრებზე გასვლას რაიმე განსაკუთრებული პროგრამა ალბათ არ ჭირდება. ჩვენი აზრით სიღარიბის დაძლევის პროგრამა უფრო მოლკლევადიან პერიოდზე უნდა იყოს გათვლილი, ხოლო 2020 წლამდე პერიოდისთვის ეკონომიკური ზრდის პოლიტიკა ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორთა უზრუნველყოფაზე უნდა იყოს ორიენტირებული. აქცენტი უნდა გაკეთდეს შიგა რესურსების მობილიზაციასა და ეფექტიან გადანაწილებაზე, ეკონომიკური ქაოსის დაძლევისა და ამ სფეროში წესრიგის დამყარებაზე. რაც სახელმწიფოებრივ ნებას, მოსახლეობის მომზადებას, ინსტიტუტური ბაზის სრულყოფას მოითხოვს. საქართველოსთანა პატარა ქვეყნისათვის, სადაც შესაძლებელია განვითარების იმპულსების არა მხოლოდ ცალკეული წარმოების სფეროებისაკენ, არამედ კონკრეტული საწარმოებისაკენ მიმართვა, მსგავსი გარდატეხის განხორციელება არ უნდა იყოს ძნელი, მაგრამ არსებული პირობებიდან გამომდინარე ამოცანა ურთულესია, მიღწევის საშუალებები და პერიოდი შეზღუდული.

შინამეურნეობები და ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები

ქვეყნის მდგრადი ეკონომიური განვითარების ინდიკატორთა მსგავსად საქართველოს ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები წინაღმდეგობრივი ხასიათისაა. რიგი მათგანისა მიღებულ კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს., მაგალითად, შიგა ვალის წილი მშპ-ში (ზღვრული სიდიდე 30,5%, საქართველოს 20,5%), ინფლაციის დონე (შესაბამისად 5-6% და 5,6%), საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალების მომსახურების წილი (შესაბამისად 20 და 14,1%), მაგრამ ამავდროულად ამავე ჯგუფში გაერთიანებული ინდიკატორების უკიდურესად ნეგატიური პარამეტრები აღნიშნულს აუფერულებენ.

კერძოდ, მონეტარიზაციის დონე (M_2 აგრეგატის წილი მშპ-ში) ნაცვლად ზღვრული 50%-ისა, მხოლოდ 6,2%-ს შეადგენს, რაც ცხადყოფს ინფლაციის ასეთი დაბალი დონის “მიღწევის” მექანიზმს. ასევე უკიდურესად ნეგატიური პარამეტრითაა წარმოდგენილი საგადასახადო შემოსავლების წილი მშპ-სთან მიმართებაში (ნაცვლად 32%-ისა – 15,2%), სახელმწიფო ვალების წილი მშპ-ში (ნაცვლად ზღვრული 40-50%-ისა – 65,2%) არასახარბიელოა საგარეო ვალის წილი მშპ-ში (ნაცვლად 30%-ისა – 48,8%). ამასთანავე, ამ პარა-

მეტრის ნეგატიურობა უპირატესად მის არამიზნობრივ გამოყენებაშიც მდგომარეობს. ჩვენი აზრით, აღნიშნული პარამეტრები შინამეურნეობების განვითარების გზაზე დამაბრკოლებელ ბარიერებად გვევლინებიან. ამავდროულად ისინი საერთო მაკროეკონომიკური გარემოს გაუმჯობესების სიმპტომებს არ ავლენენ. ჩვენ ვეთანხმებით სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთ-

ცხრილი 12.

ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები საქართველოში

№	მაჩვენებელთა დასახელება	ზღვრული მაჩვენებელი	საქართველო 2002 წელი
1.	მონეტიზაციის დონე ¹ (%)	50	6,2
2.	საგარეო ვალების წილი მშპ-ში ¹ (%)	30	48,8
3.	შიგა ვალის წილი მშპ-ში ¹ (%)	30	20,5
4.	საერთო ზარჯებში სახელმწიფო ვალის მომსახურების ზარჯის წილი ¹ (%)	20	14,1
5.	ინფლაციის დონე ¹ (%)	5 -6	5,6
6.	სახელმწიფო ვალების წილი მშპ-ში ² (%)	40 – 50	65,2
7.	სავალდებულო შემოსავლები მშპ-თან მიმართებაში ³ (%)	32	15,2

ზღვრული მაჩვენებლების წყაროა:

¹ В. Сенчагов. Экономическая безопасность как основа обеспечения национальной безопасности России «Вопросы экономики». 2001, №8. ст. 76.

² Основы Экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность). Под редакцией Е. А. Олейникова. М. 1997. ст. 68-72.

³ “კოპენჰაგენის კრიტერიუმები”.

საქართველოს მაჩვენებლების წყაროა: სსდი, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 2003წ. I–III კვ. გვ.4, 10, 11.

ქმულ მოსაზრებებს საქართველოს მსგავსი, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ინფლაციის წლიური ტემპის 10-15%-ის ფარგლებში რეგულირების, M_2 ფულის აგრეგატის ეტაპობრივი ზრდის შესახებ, რაც თავის მხრივ მნიშვნელოვნად ხელსაყრელ გარემოს შექმნის შინამეურნეობების შემოსავლებისა და ხარჯების მისაღებ დონემდე ამაღლებისათვის, მაღალტექნოლოგიური წარმოების განვითარებისა და ინდუსტრიალიზაციისათვის. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ დღეისათვის არსებულ სიტუაციაში – დაბალი ეკონომიკური კულტურისა და კორუფციის მაღალი დონის, საგადასახადო ადმინისტრირების მოუგვარებლობის პირობებში აღნიშნული ღონისძიება პრობლემას კიდევ უფრო გაამწვავებს.

შინამეურნეობები და სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები

სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორთა ჯგუფში იმ უმნიშვნელოვანეს მახასიათებლებად გვევლინებიან, რომლებიც ყველაზე ნათლად მიუთითებენ შინამეურნეობების განვითარების როგორც პოზიტიურ, ასევე ნეგატიურ მხარეებზე. მათში აისახება შინამეურნეობების განვითარებაში არსებული სუსტი პოზიციები, შესაბამისად მათი გამოსწორების ძირითად მიმართულებებსაც გამოავლენს. ამასთანავე ისინი, უპირველეს ყოვლისა, ცხოვრების დონესა და ხარისხს ახასიათებენ და აქედან გამომდინარე მიუთითებენ არა მარტო ცალკეულ შინამეურნეობებში, არამედ მთლიანად საზოგადოებაში არსებულ პრობლემებზე.

2002 წლისთვის საქართველოში სოციალური უსაფრთხოების არცერთი ინდიკატორი არ პასუხობს ზღრულ პარამეტრებს. კვლავაც სახეზეა კრიზისული ეკონომიკის აშკარა სიმპტომები, უმუშევრობის მაღალი დონე, შინამეურნეობების მიერ გაწეული ხარჯების შეზღუდულობა, მოსახლეობის მიერ ელექტროენერგიის მოხმარების უკიდურესად დაბალი დონე. კერძოდ, უმუშევრობის დონე ნაცვლად 5-8%-სა 12,6%-ს შეადგენს, მშპ-ში შინამეურნეობების ხარჯების წილი ნაცვლად 65%-სა 56%-ით შემოიფარგლება, მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის წლიური მოხმარება 2600 კვტსთ-ის ნაცვლად მხოლოდ 1700 კვტსთ-ს შეადგენს. ამასთან, შინამეურ-

ნეობების 60%-ს გარკვეული პრობლემები გააჩნია გადახდაში, რის გამოც ვერ ახერხებს მოხმარებული ელექტროენერგიის სისტემატურ გადახდას, შინამეურნეობების 50%-ზე მეტს ელექტროენერგია დღელამეში 10 საათზე ნაკლები დროით მიეწოდება, აქედან 30%-ს 3-სთ-ზე ნაკლები დროით¹.

მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებს შემოსავლების განაწილების და ხარჯების გაწევის პარამეტრთა მკვეთრი დისპროპორციულობა. კერძოდ, შრომის ანაზღაურების მინიმალური და საშუალო დონის თანაფარდობა ნაცვლად ზღვრული 1:3 ნიშნულისა 1:5 აღწევს. თუ გავითვალისწინებთ შრომის ანაზღაურების საშუალო დონის მიზერულობას, რომელიც შრომისუნარიანი მამაკაცის საარსებო მინიმუმს მხოლოდ 80,6% შეადგენს, ცხადი გახდება თუ რამდენად აქვს დაკარგული ხელფასს შრომის ანაზღაურების ფუნქცია, თუ როგორი დაუცველები არიან დასაქმებულებიც კი.

აღნიშნულ მოსაზრებას განამტკიცებს შემდეგი მაჩვენებლებიც: სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის ხვედრითი წონა 5-ჯერ აღემატება ზღვრულ ნიშნულს, ჯინის ინდექსი ზღვრული 24%-ის ნაცვლად 37%-ს შეადგენს, ხოლო დეცილური კოეფიციენტი ზღვრული 1:10 თანაფარდობის ნაცვლად 1:17-ს აღწევს.

¹ შინამეურნეობების მიერ ენერგიის მოხმარება საქართველოში. სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ. 2001.

სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები საქართველოში

№	მაჩვენებლის დასახელება	ზღვრული მაჩვენებელი	საქართველო 2002 წელი ³
1.	უმუშევრობის დონე ¹ (%)	10	12,6
2.	ხელფასის წილი შშმ-ში ² (%)	60-70	6,8
3.	შინამკურნეოების ხარჯების წილი შშმ-ში ² (%)	65-70	56,35
4.	მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის მოხმარება (კვტსთ წელიწადში) ²	2600	1700 ⁴
5.	შრომის ანაზღაურების მინიმალური და საშუალო დონის თანაფარდობა ¹	1:3	1:5
6.	ჯინის ინდექსი (ეკვივალენტურ მოზრდილზე გადაანგარიშებით) ² (%)	24	37
7.	სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის წილი ¹ %	10	52,1
8.	დეცილური კოეფიციენტი (სამომხმარებლო ხარჯების მიხედვით) ¹	10:1	17:1
9.	საშუალო თვიური ხელფასი შრომისუნარიანი მამაკაცის სარსებო მინიმუმის მიმართ ¹ (%)	100	80,6
10.	დამაშავებლის დონე 10000 კაცზე ¹	500	1000 ⁵
11.	დეპოპულაციის დონე ¹	100:100	100,01:100

ზღვრული მაჩვენებლების წყარო: ¹ Основы Экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность). Под редакцией Е. А. Олейникова. М. 1997. ст. 68-72.

² ვ. მელქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების ს/კ ინსტიტუტი საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. თბილისი, 2003. გვ.41,65.

საქართველოს მაჩვენებლების წყარო:

³ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 2003წ. 1-3 კვ. გვ.4. სსდი. შინამკურნეოების გამოკვლევისა და ცხოვრების დონის სტატისტიკის სამმართველოს მონაცემები.

⁴ ვ. მელქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების ს/კ ინსტიტუტი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. თბილისი 2003.

⁵ პ. კოლუაშვილი. საქართველოს სასურსათო უშიშროების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები. თბილისი, 2003წ. დისერტაცია ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად. გვ. 207.

შექმნილ ურთულეს სოციალურ მდგომარეობას კიდევ უფრო ნეგატიურს ხდის დამნაშავეობის მაღალი დონე და რაც ყველაზე სამწუხაროა დეპოპულაციის პროცესი.

სოციალური უსაფრთხოების წარმოდგენილი ინდიკატორები გვიჩვენებენ, რომ სახეზეა მოსახლეობის უკიდურესი დიფერენციაციისა და გაღატაკების პროცესი. შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის მკვეთრი განსხვავება მიუთითებს რომ, შემოსავლების წარმოდგენილი პარამეტრები ანამორფულია, ხოლო აღნიშნული პროცესების პარალელურად მიმდინარეობს მოსახლეობის კრიმინალიზაციისა და დეპოპულაციის უაღრესად ნეგატიური პროცესები. ამგვარად, დეგრადაციის პროცესმა მატერიალური სფეროს გარდა სულიერი, მორალური სფეროც მოიცვა, სახეზეა ქართველი ერის შემცირების, მისი ტრადიციების შეკვეცის პროცესი, რომლის სათავეც უპირატესად შექმნილ მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ სიტუაციას, გარდაქმნის ურთულეს და მტკივნეულ, ამავედროულად არაოპტიმალურ, პერიოდს უკავშირდება. ცხადია, რომ ქვეყანაში ვერ მოხერხდა ეკონომიკური რეფორმების წინაშე დასმული ამოცანების გადაწყვეტა და დღეისთვის კვლავაც აქტუალურად რჩება ეფექტიანი ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირება და ქმედითი საბაზრო სტრუქტურების ჩამოყალიბება. ამასთანავე, სამწუხაროდ, ძალები სასტარტო ეტაპთან შედარებით მნიშვნელოვნად

გაზარჯულია, ოპტიმალური მომენტი კი — ხელიდან გაშვებული. საშიშ ტენდენციად კვლავაც რჩება მოსახლეობის გაღარიბებისა და სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფთა რიცხვის მზარდი ხასიათი, ამავედროულად ხელისუფლების მოქმედება “ორმაგი სტანდარტების” პრინციპით არსებული რთული სოციალურეკონომიკური მდგომარეობის უახლოეს პერიოდში რადიკალური პერმუტაციის ილუზორულობაზე მითითებით.

შინამეურნეობები და სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები

XX საუკუნის ბოლოსათვის სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემა ცალკეული ეკონომიკური სისტემისა და ლოკალურ საზოგადოებრივი დონიდან უკვე გლობალურ პარამეტრებზე გავიდა, რადგანაც მჭიდროდ უკავშირდება ენერგიის ახალი წყაროების გამოყენების, გარემოს დაცვის, უახლესი ბიოტექნოლოგიების დანერგვის პრობლემებს. ამავდროულად სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფას განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია შინამეურნეობებისათვის, რომლებიც გვევლინებიან უმთავრეს მომხმარებლებად და სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უმთავრეს მიზნად. გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში კი აღნიშნულთან ერთად შინამეურნეობები სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თითქმის 95%-ის მწარმოებლებად გვევლინებიან და სპეციფიკურ როლს ასრულებენ სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში.

როგორც წინა თავებში ავღნიშნეთ სასურსათო უსაფრთხოების დახასიათებისათვის იყენებენ ისეთ მაჩვენებლებს, როგორიცაა: სურსათის ენერგეტიკული ფასეულობა, პროდუქციის ეკოლოგიურობის ხარისხი, ქვეყნის სურსათით უზრუნ-

ველყოფის იმპორტზე დამოკიდებულება და სასოფლო-სამეურ-
ნეო პროდუქციის ადგილობრივ მწარმოებელთა დაცვა.

ბოლო პერიოდში მოსახლეობის რაციონის სტრუქ-
ტურაში არსებითი პოზიტიური ძვრები არ შეიმჩნევა. კერძოდ,
კალორიების მთლიან მოხმარებაში 47%-ით კვლავაც პური და
პურპროდუქტებია წარმოდგენილი, ასევე უცვლელია კარტო-
ფილის (3%), ხორცის (4%), ბოსტნეულის (2%) წილი.
12%-დან 14%-მდეა გაზრდილი რძისა და რძის პროდუქტების
ხვედრითი წონა, 8%-დან 9%-მდე მცენარეული ზეთისა და
მარგარინის, ხოლო შაქრის პირიქით 11%-დან შემცირდა 9%-
მდე. ასეთივე სურათია როგორც სიღარიბის ზღვარს მიღმა,
ასევე სიღარიბის გადასინჯულ ზღვარს მიღმა მყოფ მოსახლე-
ობაში. განსაკუთრებით შემამწოთებელია ის რომ ასევე მაღა-
ლია ოფიციალურად აღიარებული ფიზიოლოგიური ნორმების
მიხედვით, პურისა და პურპროდუქტებისაგან მიღებული ენერ-
გიის წილი. ცხადია, რომ რეალური სურათი რამდენადმე უკე-
თესია, თუმცა აშკარაა, რომ მოსახლეობის ფიზიკური დეგრა-
დაციის საფრთხე რეალურია. რაციონში ძირითადი წილი და-
ბალი ენერგეტიკული ფასეულობის სურსათს უჭირავს, რო-
მელზეც მომხმარებლის ბიუჯეტის მნიშვნელოვანი წილი
იხარჯება რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს მოსახლეობის უკი-

დურეს სიღარიბეზე, სურსათის საკმარისობისა და ხელმისაწვდომობის დაბალ დონეზე.

აღნიშნულ სურათს უფრო ნათლად ახასიათებს კვების პროდუქტების ერთ სულზე წლიური მინიმალური მოხმარების ნორმისა და ფაქტიური მოხმარების პარამეტრები (ცხრილი14).

წარმოდგენილი მონაცემების დისტრიბუცია გვიჩვენებს, რომ წლიური მოხმარების მინიმალურ ფიზიოლოგიურ ნორმასა და რეალურ მოხმარებას შორის მთელი რიგი პროდუქტების მიხედვით ნეგატიური დისპროპორციებია. ამავდროულად წარმოდგენილი პარამეტრები მრავალმხრივი დასკვნების გაკეთების საშუალებასაც იძლევა. კერძოდ, პურისა და პურპროდუქტების მოხმარების მაჩვენებელი წლიურ ნორმის-16ნკგ-ის ნაცვლად ფაქტიურად 146 კგ-ით შემოიფარგლება. რეალურად ცხადია ეს უკანასკნელი მნიშვნელოვნად მაღალია რაზეც ხორცის (1,6-ჯერ), თევზისა და თევზის პროდუქტების(2,6-ჯერ), ბოსტნეულის (1,5-ჯერ), კვერცხის (1,1-ჯერ) მოხმარების მაჩვენებლების ნორმისაგან მნიშვნელოვან ჩამორჩენაც მიუთითებს.

მინიმალური ფიზიოლოგიური ნორმისაგან ჩამორჩენით ხასიათდება ასევე ლობიოს (2,4-ჯერ), ხილის (1,5-ჯერ), ჩაის (10-ჯერ) მოხმარების მაჩვენებლები. წლიური მოხმარების

ნორმასთან შედარებით პოზიტიური პარამეტრებითაა წარმოდგენილი რძისა და რძის პროდუქტების(1,6-ჯერ), მცენარეული

ცხრილი 14

სურსათის წლიური მოხმარების მინიმალური ფიზიოლოგიური ნორმა და ფაქტიური მოხმარება საქართველოში
(შრომისუნარიანი მამაკაცის ეკვივალენტურ მოზრდილზე გაანგარიშებით)

№	დასახელება	დღეღამის რაციონის ენერგეტიკული ფასეულობა ფიზიოლოგიური ნორმის მიხედვით (კკალორია)	წლიური მოხმარების მინიმალური ფიზიოლოგიური ნორმა (კგ)	მოხმარება ერთ სულზე 2002 წელს (კგ)
1	პური და პურპროდუქტები მათ შორის ა) ხორბლის პური და პურ-პროდუქტები ბ) მკაკრონის ნაწარმი	1222,45 - -	166 141 6	146 - 6,5
2	რძე და რძის პროდუქტები	321,29	141	231,0
3	ხორცი და ხორცის პროდუქტები	303,98	55	35
4	თევზი და თევზის პროდუქტები	22,28	10	3,8
5	ბოსტნეული	54,8	118	81
6	კარტოფილი	78,8	50	50
7	ლობიო	10,16	12	5,0
8	ხილი	7232	61	41,3
9	კვერცხი (ცალი)	56,3	150	138
10	შაქარი	155,75	15	27,3
11	მცენარეული ზეთი (ლიტრი)	147,78	6	7,4
12	მარგარინი	40,71	2	2,3
13	მარილი	-	5	5
14	ჩაი	2,98	1	0,1
15	ლეინო (ლიტრი)	23,3	12	16
	სულ			

წყარო: სსდ-ი. შინამეურნეობების გამოკვლევისა და ცხოვრების დონის სტატისტიკის სამმართველო. სსდ-ი. სოფლის მეურნეობისა და ეკოლოგიის სამმართველო ნ. მოდებაძე, ზ. გარაყანიძე. სასურსათო უსაფრთხოების ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში. თბილისი. 1998წ. გვ.23; 25; 26.

ზეთის (1,2-ჯერ), შაქრის (1,8-ჯერ), მარგარინის (1,15-ჯერ), ღვინის(1,3-ჯერ) მოხმარების მაჩვენებლები, ხოლო კარტოფილისა და მარილის ზუსტად ემთხვევა მას. ჩვენი აზრით, კარტოფილის, ბოსტნეულის, ხილის, ჩაის მოხმარება რეალურად რამდენადმე მაღალია, თუმცა ეს მნიშვნელოვნად ვერ ცვლის შექმნილ ნეგატიურ მდგომარეობას. სახეზეა მოსახლეობის მიერ სურსათზე მოთხოვნილების დაუკმაყოფილებლობა. აშკარაა, რომ თვით სურსათის მოხმარების გადასინჯული კრიტერიუმებითაც კი მათი დიდი ნაწილი ვერ იკმაყოფილებს მინიმალურ მოთხოვნილებასაც კი. სურსათისადმი ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით ქვეყანაში მოქალაქეებისათვის შექმნილია არასრულყოფილი სიცოცხლისუნარიანობის პირობები (დღიურად 1500-2500 კკალორიის მოხმარება).

ჩვენს მიერ გათვლილი კვების ძირითადი პროდუქტების წარმოებისა და ზღვრული მოთხოვნილების ბალანსი (ცხრილი 15) კიდევ ერთხელ ადასტურებს წლიურ მოხმარებასა და რაციონალურ ნორმას შორის არსებულ დამოკიდებულებას. კერძოდ, სახეზეა კარტოფილის, რძისა და რძის პროდუქტების, ჩაის (თუმცა ჩაის რეალური მოხმარების უკიდურესად ნეგატიური პარამეტრები ამ მაჩვენებელთან გარკვეულ წინააღმდეგობაშია) ზღვრულზე უფრო მაღალი დონით წარმოება, თუმცა უნდა აღინიშნოს რომ წარმოდგენილი ზღვრული

პარამეტრები უჩვენებენ კვების ძირითადი პროდუქტების იმ დონით წარმოებას რათა უზრუნველყოფილი იყოს ოპტიმალური სიცოცხლისუნარიანობის მინიმალური დონე და გათვლილია მხოლოდ საქართველოს ამჟამად სახეზე მყოფ მოსახლეობაზე.

შესაბამისი მონაცემების უქონლობის გამო ჯერჯერობით ვერ ხერხდება წარმოდგენილი პარამეტრების გაშლა საქართველოს უცხოელი სტუმრებისა და აქ დასაქმებული უცხოელების გათვალისწინებითაც. ცხადია ისიც, რომ თვით ძირითადი კვების პროდუქტების ჭრილშიაც კი სრული თვითუზრუნველყოფის მიღწევა არარეალურია და არაოპტიმალურიც, მაგრამ კვერცხის, ბოსტნეულის, ხილის წარმოების ზღვრულ პარამეტრებზე გასვლა შესაბამისი ღონისძიებების კვალობაზე შესაძლებელია.

ძირითადი კვების პროდუქტების წარმოებისა და
ზღვრული მოთხოვნილების მაჩვენებლები

№	დასახელება	საქართველოს ზღვრული მო- თხოვნილება ¹	აღგილობრივი წარმოება 2001 წ. ²
1	მარცვლეული, ათასი ტონა	2178 ³	713,6
2	კარტოფილი, ათასი ტონა	218	422,2
3	კვერცხი მლნ ცალი	653	395,2
4	რძე და რძის პროდუქტები რსეზე გადაყვანილი, ათასი ტონა	615	710
5	ხორცი სუბპროდუქტების ჩათვლით, ათასი ტონა	240	102,4
6	მაქრის ფხვნილი, ათასი ტონა	65	—
7	ბოსტნეული, ათასი ტონა	566	396
8	სილი, ათასი ტონა	266	200
9	ჩაი, ათასი ტონა	4,4	23
10	მცენარეული ზეთი, ათასი ლიტრი	26	—
11	თევზი და თევზის პროდუქტები, ათასი ტონა	44	—

¹ ზღვრული მოთხოვნილება გათვლილია როგორც სულზე მინიმალური ნორმისა და მოსახლეობის რიცხოვნობის ნამრავლი

² სსდ-ი სოფლის მეურნეობისა და გეოლოგიის სამმართველო.

³ სასურსათო უსაფრთხოების კრიტერიუმებიდან გამომდინარე მსოფლიოში ერთ სულზე მარცვლეულის წარმოების ოპტიმალურ მაჩვენებლად სხვადასხვა ქვეყნების მიხედვით 500-800 კგ ითვლება. საქართველოსთვის ამ შემთხვევაში 500 ხოლო მოსახლეობის რიცხოვნობად 2002 წლისათვის სახეზე მყოფი მოსახლეობის რიცხოვნობა-4355,7 ათასი კაცი. მიღებულია, რომ ქვეყანაში წარმოებული მარცვლეულის მხოლოდ 40%-ია სასურსათო დანარჩენი კი- სათესლე და საფურაჟეა, ამასთანავე მარცვლეულიდან ფქვილის გამოსავლიანობა 75%-ს შეადგენს, ხოლო 1კგ ფქვილიდან მიიღება დაახლოებით 1,2 კგ პური (1 ტონა ფქვილში ერევა 2კგ მარილი, 7 კგ საფუარი, 3,5 კგ ზეთი, 420 ლ.წყალი) ამის გათვალისწინებით საქართველოს ზღვრული მოთხოვნილება ხორბალზე შეადგენს 1707,5 ათას ტ-ს.

№	დასახელება	2002წ.%
1	მარცვლეული	50
2	ხორბალი	24
3	სიმინდი	100
4	კარტოფილი	103
5	ბოსტნეული	96,9
6	მცენარეული ცხიმი	23,3
7	შაქარი	25,7
8	ხორცი	75,5
9	რძე	74,8
10	კვერცხი	69

სურსათის საკმარისობასთან და ხელმისაწვდომობასთან ერთად სასურსათო უსაფრთხოების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პარამეტრად თვითუზრუნველყოფა გვევლინება. არსებული მონაცემებით (ცხრილი 17) ქვეყანაში პოზიტიური პარამეტრებია მიღწეული სიმინდით (100%), კარტოფილით (103%) თვითუზრუნველყოფის მხრივ, მაგრამ დანარჩენი კვების პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფის პარამეტრები უაღრესად ნეგატიურია, განსაკუთრებით დაბალია თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები სტრატეგიულ კვების პროდუქტებთან მიმართებაში – მარცვლეული (50%), ხორბალი (24%), ხორცი (75%). თვითუზრუნველყოფის ასეთი დაბალი დონის ნეგატიურობას

¹ სსდ-ი სოფლის მეურნეობისა და ეკოლოგიის სამმართველო.

კიდევ უფრო ამძაფრებს ის რომ იმპორტული სასურსათო საქონელი უმეტეს წილად დაბალხარისხოვანია და ეკოლოგიურად არასაიმედო. მიუხედავად იმისა, რომ წესით ისინი სამამულო საქონელს კონკურენციას ვერ უნდა უწევდნენ, რეალობაში საპირისპირო სურათი გვხვდება: ისინი, ძირითადად დაბალი ფასების გამო, აქტიურად უშლიან ხელს სამამულო პროდუქციის რეალიზაციას, რაც სამმაგ უარყოფით ეფექტს იძლევა. ერთის მხრივ, ახშობს სამამულო წარმოებას, მეორეს მხრივ, ხელს უწყობს ვალუტის გაღინებას და მესამე, ამით გარკვეულ დაფინანსებას უწევს უცხოური წარმოების იმ სეგმენტებს, როლებიც სამამულო საქონელს მომავალში გაუწევენ კონკურენციას. საკანომდებლო ბაზა ამ მიმართულებით მნიშვნელოვან დახვეწას მოითხოვს. კერძოდ, შესაძლებელია რიგი მავნე მინარევების შემცველი პროდუქციის შემოტანის აკრძალვა, ან მაღალი ტარიფით დაბეგვრა, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი სახის პროდუქცია ღლეისთვის კონტრაბანდული გზით შემოდის და ამით აღწევს დაუმსახურებელ უპირატესობას.

აღნიშნულ პრობლემას მჭიდროდ უკავშირდება ადგილობრივი მწარმოებლების იმპორტისაგან დაცვა. ცხადია რომ ემო-ში გაწვევრიანება გარკვეულწილად ზღუდავს განსახორციელებელ ღონისძიებათა არეალს, ამავედროულად მანევრირების

შესაძლებლობებიც არსებობს. უმთავრესი მაინც კონტრაბანდის შემცირებაა, ამასთან უკვე საზღვრის გადმოკვეთის შემდეგ შესაძლებელია განხორციელდეს ღონისძიებები, რომლებიც ზელს შეუშლიან სამამულო პროდუქციის კონკურენტ, ამავედროულად მასზე დაბალხარისხოვანი პროდუქციის დომინანტობას სამამულო ბაზარზე.

დასკვნები და წინადადებები

ამგვარად, საქართველოს ამჟამინდელი მდგომარეობა და პარალელურად მსოფლიოში მიმდინარე პროცესები განსაზღვრავენ ეკონომიკური სისტემის, მთლიანად საზოგადოების, თითოეული მოქალაქის მზადყოფნას ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და მდგრადი განვითარების სფეროში, რათა სასურველი მიმართულებით მოხდეს ძალების მობილიზება, ჩამოყალიბდეს შესაბამისი ეკონომიკური, პოლიტიკური, ფსიქოლოგიური კლიმატი.

წარმოდგენილი ამოცანების გადაწყვეტაში უმნიშვნელოვანესი როლი შინამეურნეობებს, როგორც ეკონომიკური სისტემი სპეციფიკურ და აქტიურ ელემენტს, ასევე საზოგადოების უმნიშვნელოვანეს რგოლს, ეკუთვნის. ერთის მხრივ, ისინი მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საზოგადოების კეთილდღეობის მიღწევის საქმეში. მეორეს მხრივ, სწორედ შინამეურნეობები, მისი თითოეული წევრი წარმოადგენს მიღწეული კეთილდღეობის რეალიზების მიზანს. ევოლუციური ეკონომიკის პირობებში შინამეურნეობების აღნიშნული როლი და ფუნქციური დატვირთვა კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება, რადგანაც მათ გარდამავალ ეტაპზე დამატებითი ფუნქციების შესრულება ეკისრებათ, ისინი სწრაფად ახერხებენ ტრან-

სფორმაციას, საქმიანობის აქტივაციას და ჯერ კიდევ განუვითარებელი საბაზრო სტრუქტურების პირობებში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებენ რიგი საქონლით მოსახლეობის უზრუნველყოფაში.

შინამეურნეობების, როგორც ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთი აქტიური და სპეციფიკური ელემენტის, როლი კიდევ უფრო იზრდება მსოფლიო ახალი წესრიგის დამკვიდრების, გლობალიზაციის პირობებში, მნიშვნელოვანია მათი ადგილი და როლი ისტორიული გამოწვევებისა და მუქარების გათვალისწინებაში, ქვეყნის გრძელვადიანი მიზნებისა და ინტერესების განსაზღვრა-განხორციელებაში, სახელმწიფოს, საზოგადოების, ადამიანის სასიცოცხლო ინტერესების დაცვასა და უზრუნველყოფაში. განსაკუთრებით მკაფიოა შინამეურნეობების როლი საქართველოს გრძელვადიანი სტრატეგიული მიზნების უზრუნველყოფაში, რომელთაგან უმნიშვნელოვანესია ცხოვრების მაღალი დონისა და ხარისხის მიღწევის საფუძველზე ერის, თითოეული ადამიანის განვითარება.

გარდამავალი პერიოდის სპეციფიკიდან გამომდინარე საქართველოში, ისევე როგორც რიგ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, შინამეურნეობების განვითარებაში ძირეული ცვლილებები განხორციელდა. ცვლილებები შეეხო შინამეურნეობების, როგორც წარმოების ფაქტორთა ბაზრებზე საწარმოო რე-

სურსების მომწოდებელთა ფუნქციებს, ასევე სამომხმარებლო ბაზარზე მოთხოვნის სტრუქტურასა და დონეს.

ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საწარმოო რესურსებიდან შტამპეჭდავია შინამეურნეობების მიერ სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფლობის პარამეტრები, საიდანაც შინამეურნეობების 90%-ს გარკვეული შემოსავალი გააჩნია, ხოლო სოფლად განლაგებული შინამეურნეობებისათვის მიწა წარმოადგენს შემოსავლების 2/3-ის წყაროს. ასევე მნიშვნელოვანია სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის ფლობის მაჩვენებლებიც.

ქვეყნის განვითარებაში უმნიშვნელოვანეს როლს წარსული (დაგროვილი) გამოცდილება ასრულებს, რომელიც შრომით რესურსებშია აკუმულირებული. ანალიზი გვიჩვენებს სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა მაღალ ხვედრით წონას, პარალელურად კი შინამეურნეობების მიერ პროდუქციის წარმოების მნიშვნელოვან წილს, რაც სახელმწიფო სექტორის უკიდურეს არაეფექტიანობაზე მიუთითებს და იგი სუბიექტური (მმართველობითი აპარატის სიმრავლე) და ობიექტური (ეკონომიკური პირობებიდან გამომდინარე სახელმწიფო ვერ დაუშვებს ამ სექტორში დასაქმებულთა შემცირებას ოპტიმალურ დონემდე) პირობებითაა განპირობებული.

შინამეურნეობების განვითარებაში კვლავაც ნეგატიურად რჩება წარმოების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორის, კაპიტა-

ლის მოზიდვის დაბალი დონე, მოსახლეობის დაბალი მიდრეკილება დაგროვებისაკენ.

შინამეურნეობების, როგორც მომხმარებლების ანალიზი ავლენს, რომ მათ მიერ მიღებული საშუალოთვიური შემოსავალის სიდიდე არათუ განვითარებისათვის, არამედ მინიმალური მოთხოვნების ჯეროვან დონეზე დაკმაყოფილებისათვისაც კი არ არის საკმარისი. ამავდროულად ის მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ხარჯებს. მაღალია ხარჯები სურსათზე და დაბალია განათლებაზე, კულტურასა და დასვენებაზე, რაც მიუთითებს რომ მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მთელი ძალისხმევა ფიზიკურ გადარჩენაზეა მიმართული. შემოსავლების მნიშვნელოვანი ჩამორჩენა ხარჯებიდან კი მიუთითებს ჩრდილოვანი სექტორის მაღალ როლზე შემოსავლებში.

შინამეურნეობების მიერ საწარმოო რესურსების ფლობის, მოხმარების, შემოსავლებისა და ხარჯების ანალიზისას გამოვლენილი ცალკეული პოზიტიური მხარეები არსებით ზეგავლენას ვერ ახდენენ ქვეყნის ეკონომიკის მდგრად და უსაფრთხო განვითარებაზე. ეკონომიკური უსაფრთხოების ისეთი პარამეტრები, როგორიცაა ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის, ფინანსური, სოციალური და სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ზღვრულ დონეს. აღსანიშნავია რომ სოციალური

უსაფრთხოების არც ერთი პარამეტრი არ პასუხობს მოთხოვნებს, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს მოსახლეობის უკიდურეს გაღატაკებასა და მძლავრ ღიფერენციაციას. ასევე უპირატესად ნაგატიურია სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები. სადაც სახეზეა კვების რაციონში პურისა და პურპროდუქტების მაღალი წილი (47%), სამამულო პროდუქციის არაპარიტეტული მდგომარეობა, უცხოური, უპირატესად კონტრაბანდული და ამავდროულად საექვო წარმოშობის და შემადგენლობის პროდუქციის მხრიდან ადგილობრივი წარმოების ჩახშობის პროცესი. ამავდროულად აღსანიშნავია ისიც, რომ ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ის ინდიკატორები, რომლებიც კოპენჰაგენის კრიტერიუმებს პასუხობენ, ჩვენი ქვეყნისთვის არადამაკმაყოფილებელია. კერძოდ, მშპ-ის ზრდის ტემპისა (3,75%) და სამრეწველო წარმოების მატების ტემპის (4,9%) ინდიკატორები საქართველოში პასუხობენ ამ კრიტერიუმებს, მაგრამ აღნიშნული ტემპით განვითარებისას საქართველო 1990 წლის დონეს მხოლოდ 20 წლის შემდეგ მიაღწევს. ასეთივე მდგომარეობაა ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორებთან მიმართებაშიც, სადაც ინფლაციის დონით, საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალების მომსახურების ხარჯების წილით საქართველო პასუხობს ზღვრულ ინდიკატორებს, მაგრამ ამავდროულად ამავე ჯგუფში

გაერთიანებული სხვა ინდიკატორები უკიდურესად ნეგატიურია. მონეტიზაციის დაბალი წილი მშპ-ში (6,2%), საგადასახადო შემოსავლების დაბალი (7,2%) და სახელმწიფო ვალუბის (65,2%) მაღალი წილი მშპ-ში, ბიუჯეტი რომელიც არ არის განვითარებაზე ორიენტირებული, დათრგუნული მოთხოვნა ცხადყოფენ ინფლაციის ასეთი დაბალი დონის „მიღწევის“ მექანიზმებს, აუფერულებენ მიღებულ შედეგებს. ამიტომაც დღის წესრიგში დგება ქვეყნის მაკროეკონომიკურ პარამეტრთა ფორსირებული წესით ზრდის აუცილებლობა. რისთვისაც საქართველო დღეისთვის მოუმზადებელია როგორც ინსტიტუციური მოწყობის, ასევე მოსახლეობის იდეოლოგიური მომზადებისა და საერთაშორისო იმიჯის მხრივ. ჩვენი აზრით, ქვეყნის განვითარების ძირითად ორიენტირად აღიარებული სიღარიბის დაძლევისა და ეკონომიკური ზრდის პროგრამა ზედმეტადაა გაწელილი დროში. აუცილებელია მისი კორექტირება. კერძოდ, სიღარიბის დაძლევის პროგრამით გათვალისწინებული პარამეტრების უზრუნველყოფა უნდა განხორციელდეს 3–5 წელიწადში, ხოლო 2020 წლამდე პერიოდისათვის ორიენტაცია ადებულ იქნას ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების ზღვრულ დონემდე ამაღლებაზე. ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების გაუმჯობესებისას აქცენტი ინ-

სტიტუციურ რეზერვებზე, ადმინისტრაციული რესურსების ამოქმედებაზე უნდა გაკეთდეს.

შინამეურნეობების განვითარების, მათი შემოსავლების ზრდისა და სამეწარმეო საქმიანობის აქტივიზაციის მიზნით განსახორციელებელ ღონისძიებებად უნდა განისაზღვროს:

- კორუფციული ფონის შესუსტების ღონისძიებების განხორციელება;
- ადგილობრივი წარმოების იმპორტისაგან დაცვის პროგრამის შემუშავება;
- საგადასახადო სისტემის სრულყოფა-გამარტივება;
- სიღარიბის დაძლევის პროგრამის განხორციელება;
- დაკარგული დანაზოგების დაბრუნების ეფექტიანი მექანიზმის შემუშავება-განხორციელება.
- საბანკო სისტემისადმი მოსახლეობის ნდობის ამაღლების ღონის ძიებების შემუშავება.

Summary

The present state of Georgia and simultaneously ongoing processes in the world determine the readiness of economic system, the whole society, each person in the field of economic safety and steady development in order to mobilize the energy in the preferable direction and form suitable economic political and psychological climate.

A specific and active element of economic system as well as of society - households play an important role in the decision of presented tasks. On the one hand, they take active part in the case of achieving social welfare, on the other hand households, each of them represent the goal of realization of achieved prosperity.

The analyses have shown that the parameters of agricultural land-owning by households among industrial resources are quite impressive , as 90% of households have certain incomes , but for households in rural areas land is the source of 2/3 of profits (income) , the indices of possessing agricultural live stock (cattle) are also quite significant .

Previous experience plays the most important part in the development of the country which is accumulated in labor resources. Analyses show high importance of the employed in

the state sector and large share of making products by households at the same time that clearly underline high inefficiency of the state sector which is caused by subjective (multiplicity of governing bodies) and objective (deriving from economic conditions of the country, the state isn't capable of reducing the number of employees in this sector to the optimal level) factors.

The low level of attraction of capital which is truly the most important factor in production, low tendency of people towards accumulation still continues to play negative role in the development of households.

Households studies as consumers reveal the fact that the size of average monthly income can't meet minimal demands on the satisfactory level not to mention their further development.

Certain positive factors found during the analyses of possession of production resources, consumers, incomes and expenses of households can't influence the process of steady and safe development notably. The parameters of economic safety such as indicators of potential of steady development of the country's economy, financial, social and food safety are very much behind the limiting (maximum) level. It's noteworthy that none of the parameters of social safety meet the given requirements and this fact once more highlights the extreme

poverty of the population and strong differentiation. The indicators of food safety are the worst, especially in bread products (47%) which are mainly smuggled contrabands and what's more they are of unreliable source and composition. Home production is in unequal state comparing with above-mentioned foreign products. We should also note that those indicators of potential of steady development of the country's economy which satisfy Copenhagen criteria aren't appropriate for our country. Namely, the indicators of the rate of GDP growth (3,75%) and the growth rate of industrial production (4,9%) meet those of ours but at this rate Georgia will reach the level of development of 1990 in 20 years' time. The situation is the same in regard to financial safety indicators, where the inflation rate and the service costs of state debts in general costs are in line with limiting indicators but at the same time the other indicators joined in this group are rather negative. Low rate of monetization in GDP (6,2%), low tax income rate (7,2%) and high state debt rate (65,2%) in GDP, the budget not oriented towards development, humble demand display the mechanisms of "achieving" such low inflation rates and overshadow the achieved good results. So the necessity of forcibly increasing macroeconomic parameters of the country must be high on agenda.

1. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაიძე თ. პოსტინდუსტრიული ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი, 2001.
2. თვალჭრელიძე ა. – „15 წელიწადში საქართველო 5-6 მილიარდი დოლარის ოდენობით ინვესტიციების მოზიდვას შეძლებს“. გაზ. „ახალი ვერსია“ 2003 წელი №92, გვ.12
3. თვალჭრელიძე ა., კერვალიშვილი პ., გეგია დ., ესაკია ს., სანაძე ს. „საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები: ანალიზი და უახლესი პერსპექტივები“. თბილისი 2002.
4. კვარაცხელია დ. გლობალიზაცია, სუვერენული სახელმწიფო, ეროვნული ეკონომიკა. თბილისი, 2003.
5. კვარაცხელია დ. გლობალიზაცია, სუვერენული სახელმწიფო და ეროვნული ეკონომიკა. გაზ. „ახალი ერა“ 5.IX. 2003.
6. კოლუაშვილი პ. საქართველოს სასურსათო უშიშროების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები. თბილისი, 2003. სადისერტაციო ნაშრომი ემდ ხარისხის მოსაპოვებლად.

7. მაღაშხია გ. გლობალიზაცია ჩვენს მხარეზე და ჩვენს წინააღმდეგ. გაზ. „განათლება, მეცნიერება, ბიზნესი“ 2003 წ. მარტი.
8. მესხია ი.. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფციის მეთოდოლოგიური უზრუნველყოფის საკითხები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომების კრებული. 2003 წ. გვ. 65-76.
9. მოღებაძე ნ., გარაყანიძე ზ. სასურსათო უსაფრთხოების ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში. თბილისი, 1998.
10. ჩიკვაიძე თ. გლობალიზაციის ისტორიული გამოწვევის პასუხი: მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პროექტი. გაზ. „განათლება, მეცნიერება, ბიზნესი.“ 2003 წ. აპრილი.
11. ჭანია მ. ეკონომიკური ზრდისა და საგადასახდლო ბალანსის პრობლემები პოსტკომუნისტურ საზოგადოებაში. თბილისი, 2004.
12. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. ტ. I-III. თბილისი 1996-2002.
13. ციმინტია კ. შინამეურნეობების როლი საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებაში. თბილისი 2003.
14. ციმინტია კ. აგრარული სექტორის ეკონომიკა. თბილისი, 2005.

15. ვ. მელქაძის სახელობის სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. თბილისი, 2003.
16. საქართველოს სოციალური და ეკონომიკური განვითარების 2002 წლის ინდიკატური გეგმა.
17. სასურსათო უზრუნველყოფის მდგომარეობა საქართველოში. სსდი, 2002 წლის ნოემბერი.
18. საქართველოს შინამეურნეობები. 1996-2001. სტატისტიკური კრებული. თბილისი, 2002.
19. მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. №1 (49).
20. მეწარმეობის მდგომარეობა საქართველოში. 2001 წლის ივლისში ჩატარებული მეწარმეთა შერჩევითი გამოკვლევის ძირითადი შედეგები და ეკონომიკური ანალიზი. სსდი. თბილისი, 2001.
21. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. სტატისტიკური კრებული. 2001, 2002, 2003.
22. წაქაძე რ., ჭეიშვილი რ. ეკონომიკური ბარომეტრი. თბილისი 2002.

23. Олейников Е.А. – Основы экономической безопасности (государство, рынок, предприятие, личность) 1997.
24. Иноземцев В. – Парадоксы постиндустриальной экономики. «МЭ и МО» 2000, №3, ст.3-9.
25. Биктимирова З.З. – безопасность в концепции развития человека. «Общественные науки и современность» 2002, №6. ст.135-142
26. Сенчагов В. – Экономическая безопасность: состояние экономики фондового рынка и банковской системы. «Вопросы экономики» 1996, №6. ст 144-173.
27. Абалкин Л. – Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. «Вопросы экономики». 1997, №12. ст. 4-13
28. Самсонов К. - Элементы концепции экономической безопасности. «Вопросы экономики». 1994, №12 ст. 14-24
29. Михневич С. – Либерализация мировой торговли сельхозпродукцией и проблемы продовольственной безопасности. «МЭ и МО» 2003, №1 ст.59-63

30. Жеребин В.М., Романов А.Н. – Экономика домашних хозяйств. М. 1998.
31. Илларионов А., Критерии экономической безопасности. «Вопросы экономики» 1998 г. №10, ст. 35-59.

შინაარსი

შესავალი	7
შინამეურნეობების ადგილი და როლი ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემაში (თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომა)	9
საქართველოს შინამეურნეობები: განვითარების პარამეტრები როლი ეროვნულ ეკონომიკაში	26
შინამეურნეობები და ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორები საქართველოში	63
შინამეურნეობები და ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები	63
შინამეურნეობები და ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები	67
შინამეურნეობები და სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები	70
შინამეურნეობები და სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები	75
დასკვნები და წინადადებები	85
გამოყენებული ლიტერატურა	95

Kakhaber Tsimintia, Maia Chania

**Domestic Economies and Indicators
of Economic Safety**

Кахабер Циминтия, Маиа Чаниа

**Домашние хозяйство и индикаторы
экономической безопасности**

საბეჭდი ქაღალდი 60X70 1\16
პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 6.5
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 5.5

ტირაჟი 500

ფასი სახელშეკრულებო

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გზა. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge